

Пам'ятник князю часів Київської Русі Ігорю Святославовичу в Луганській області

Мовні експерименти геополітичних пройдисвітів

Володимир СЕМИСТЯГА,
голова Луганського обласного
об'єднання Товариства “Просвіта”

Тиждень тому у псевдовладних коридорах так званої “ЛНР” відбулась чергова очікувана подія. Після рішень верховодів самоназваної республіки про використання “історичної” назви обласного центру і новоявленої столиці — “Ворошиловоград”, процес поступової ліквідації квазидержав у Донбасі став набувати реальних рис. Триває односторонній рух позазаконних верховодів ОРДЛО з російськими паспортами в бік інтеграції до “матінки Росії”, що, втім, не знаходить підтримки — принаймні всебічної — з боку останньої. Приєднувати до власної неосяжної території норовливий Донбас на кшталт Криму до геополітичних планів Путіна й Ко, обтяжених міжнародними санкціями, не входить. І все ж проводирі псевдореспубліканських утворень на тимчасово не контрольованих українською владою східних теренах Донбасу запобігливо прагнуть засвідчити свою вірогідність кремлівському вождю. Цього разу — через “ухвалення” “народним зібранням” чергового антиукраїнського “закону”: “Державною мовою ЛНР є російська мова”. Тобто, відтепер українська мова в так званій ЛНР позбавлена статусу державної.

Що ж ці дії луганських колаборантів реально означають на практиці?

З одного боку, значення згаданого вище акту для мешканців окупованого району майже до нуля. Адже всі шість попередніх років існування проросійських квазидержав ніхто з провідників ЛНР украї-

їнською не виступав, офіційні документи нею не оприлюднювали, пресу не видавали, а викладання в навчальних закладах було переведено на “общепонятний человеческий”. Для України правова нікчемність аналізованого рішення “лнрівських депутатів” дорівнює нікчемності інших їхніх “законодавчих” потуг, бо зумовлена нелегітимністю ЛНР як такої, а відтак — будь-яких її “законів”. Але з іншого боку, ця подія несе велике інформаційне та пропагандистське навантаження: для мешканців “псевдореспубліки” створюється ілюзія нестримного руху до “культурної, освіченої й сильної” Росії, а українцям, які нині мають слабкого й невиразного президента і таку ж його команду, нав'язується уявлення про нібито остаточну й безповоротну втрату Донбасу.

Як же в Україні зреагували на чергову антиукраїнську провокацію луганських сепаратистів?

Антиукраїнський і антидержавний наступ колаборантів і їхніх хазяїв проаналізували й засудили лише “Просвіта”, низка громадських організацій національно-демократичного спрямування та деякі українські ЗМІ. Наше малоросійське державно-політичне керівництво в особі президента та голови Верховної Ради України взагалі зробили вигляд, що його не помітили і досі “безмолвствують”. Як і раніше, мовно-культурні права українців вони трактують у колоніальному дусі. Слуги народу, зайняті “боротьбою” за вищість мовних та культурних прав національних меншин, перш за все — російської, фактично відверто ігнорують Конституцію України і Закон “Про забезпечення функціонування україн-

ської мови як державної”. Пояснюють свої дії сентенцією, що набила оскомину — мовляв, мовного питання в Україні не існує, його роздмухують начебто лише під час виборів до законодавчого і представницьких органів влади. Та при цьому прозоро натякають, що, мовляв, все ж таки українці в своїй державі повинні пристосуватися до прав, звичаїв і традицій національних меншин та чужинців, а не навпаки. Чому?! І переконують, що Україна — багатонаціональна країна, а не моноетнічна. Ось тому навіть у умовах російської військової агресії вони не наслідуються прибрати з нашої Конституції посил, що державна українців захищає російську мову, бо ж дбає про захист та розвиток мов національних меншин. Адекватної відповіді чому і як росіяни з'явилися в Україні, що насправді вони не корінний етнос, який має свою історичну батьківщину, звісно ж, немає.

У цій ситуації однозначним є те, що путінська Росія за жодних обставин не захищатиме ні Донбас, ні Крим, ні “гарматном'ясний” інструмент — своїх найманців. Війна може тривати достатньо довго, і українці мусять пильнувати й шохвилини бути готовими до визволення (а не пресловутої “реінтеграції”) окупованих Росією Криму, частини Луганської і Донецької областей. Лише відновлення української влади на окупованих територіях, повернення їх в правове поле України, розумна і наступальна інформаційна політика вкупі з продуманим національно-патріотичним вихованням населення визволених регіонів дозволять покласти край московській політиці мовного експерименту геополітичних пройдисвітів.

До наших друзів-передплатників

До редакції тижневика “Слово Просвіти” телефонують і пишуть стурбовані передплатники і читачі. В усіх одне запитання: чому такий тривалий час не виходило СП?

Для ширшого загалу повідомляємо, що, по-перше, призупинення видання було пов'язано із запровадженням згідно з рішенням Кабінету міністрів України антикоронавірусного карантину по всій країні. По-друге, і найголовніше: після пожежі на Хрещатику в тунелях кабельних телекомунікаційних мереж нашого інтернет-провайдера “Укртелеком” редакція була повністю позбавлена доступу до Інтернету, що технічно унеможливило підготовку і видання тижневика “Слово Просвіти”.

Тепер ми знову з вами!

УСІ ПОТУГИ ВОРОГІВ УКРАЇНИ ПРИРЕЧЕНІ

4-5

КРОВ МОЯ ВІД ПРАДІДІВ УПЕРТИХ...

9

ПРО ВІЧНЕ Й БЕЗВІЧНЕ

14

Діти знімають кіно

Третій рік поспіль Гран-прі отримує українська стрічка — цього року переможцем за підсумками глядацького голосування став фантастичний пригодницький фільм “Фокстер & Макс” Анатолія Матешка. У конкурсі короткометражних фільмів, знятих дітьми, найкращою роботою визнано “Сузір’я Єдинорога” 14-річної Влади Березанської з Фастова.

7 червня під час онлайн-церемонії закриття фестивалю було оголошено переможця міжнародного конкурсу. Фаворитом глядацького голосування стала фантастична стрічка “Фокстер & Макс”, яка розповідає про дружбу школяра та пса-наноробота з суперможливостями. Глядачі фестивалю відзначили захопливий сюжет стрічки та вдалі спецефекти — фільм набрав 4,74 балів з 5. Друге місце посів австралійський сімейний фільм “Мій друг містер Персіваль” з 4,70 балами — його кінотеатральний прокат заплановано в Україні на 23 липня. Третє місце здобула стрічка виробництва Німеччини — “Тім Талер, або Проданий сміх”, вона отримала 4,69 балів.

У рамках фестивалю вже вчетверте відбувся конкурс короткометражних фільмів, знятих дітьми від 7 до 14 років. Організатори отримали понад 220 заявок з усі-

В Україні завершився 7-й фестиваль мистецтва кіно для дітей та підлітків “Чілдрен Кінофест” — цього року він вперше відбувся онлайн. На безкоштовні покази зареєструвалося понад 20 тисяч глядачів.

єї України, серед яких обрали 10 фіналістів. Переможця визначило професійне журі українських кінематографістів: продюсерка та директорка Одеського міжнародного кінофестивалю Юлія Сінкевич, зірка серіалу “Перші ластівки” актор Максим Самчик і аніматор Олег Маламуж, автор стрічки “Викрадена принцеса”.

На церемонії закриття фестивалю відбулося нагородження: звання Найкращого українського дитячого фільму року та нагороду у розмірі 20 000 грн отримала робота про вплив соціальних мереж на сучасних підлітків “Сузір’я Єдинорога” 14-річної Влади Березанської з Фастова. Найкращими стрічками в категоріях 7-10 та 11-14 років стали фільми “Історія НЕЧТО” (реж. Васіліса Найдьонова, Всеволод Неймирок, Харків) та “Пандемія” (реж. Еленора Чолак, Білгород-Дністровський). Переможці у цих категоріях отримали по 5 000 грн. Приз глядацьких симпатій, який присуджується за результатом голосування глядачів на сайті фестивалю, та нагороду в розмірі 10 000

грн отримала стрічка “Білочка Софія” 9-річної Таїни Щегельської з Кам’янця-Подільського. Восени фільми-фіналісти можна буде переглянути на YouTube-каналі “Чілдрен Кінофесту”.

Фестиваль, який цього року вперше відбувся онлайн, зібрав понад 130 тисяч відвідувачів сайту. На перегляд фільмів та голосування за Гран-прі “Чілдрен Кінофесту” зареєструвались понад 20 тисяч глядачів — разом вони подивились 20 441 годину фільмів.

Почесним послом фестивалю у 2020 році став музикант, продюсер, автор пісень і фронтмен гурту “Бумбокс” Андрій Хливинок.

VII “Чілдрен Кінофест” відбувся онлайн з 29 травня по 7 червня 2020 року на сайті childrenkinofest.com. Місія фестивалю — розвивати в Україні традицію спільних сімейних переглядів кіно та залучати дітей до створення кінофільмів. Усі покази — безкоштовні. 8-й “Чілдрен Кінофест” відбудеться з 28 травня по 6 червня 2021 року.

Власн. інф.

Подяка друзям!

В одному з випусків газети “Слово “Просвіти”, а саме у ч. 7 за 13 — 19 лютого 2020 р., я зверталася з проханням про збір коштів на операцію для видатного вченого-україніста, який проживає в Росії, історика Анатолія Авраменка (стаття “Лінія фронту — Кубань”).

Нині настав день подяки всім, хто долучився до збору коштів: редакції газети “Слово “Просвіти”, а особливо пані Любові Голоті, науковцям Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, Інституту історії України та Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, просвітянам, духовенству і парафіянам Свято-Покровської Подільської церкви м. Києва, зокрема, пресвященному єпископу ПЦУ Володимиру (Черпаку) і просто небайдужим людям, які долучились до цієї святої справи. Особлива подяка моему співорганізатору, етнографу Гали-

ні Борисівні Бондаренко, стараннями якої зібрано половину необхідної суми, пані Марії Полубок, родина якої переказала незнайомій їм людині 5 тис грн., пані Ользі Олександрівні Вишневецькій, яка надіслала кошти в сумі 2300 грн., археологу Сергію Сегеді, пану Миколі Кучеренку, пані Наталії Іванівні Булаєвській, а також усім, хто перерахував гроші анонімно. Разом ми зібрали 31 тис. грн., необхідних для лікування. Гроші були надіслані 17 березня через “WESTERN UNION”, і того ж дня надійшов подячний лист від Анатолія Михайловича, адресований усім нам:

“Шойно одержав переказ, надсилаю копії квитанцій, що я підписав (якщо треба звітувати). Прошу повідомити всіх небайдужих людей, які мене рятують:

Дорогі друзі — знайомі і незнайомі! Ви дуже допомогли мені в важкий час і не можу знайти адекватних слів, щоб подякувати. Коли Україна тяжко живе, бореться з агресором, шукає кошти на допомогу пораненим і тяжко хворим в своїй державі, коли мільйони людей мають жебрацьку пенсію — ви знайшли можливість допомогти мені, і це

вражає! Так склалася доля, що я мешкаю в Росії, але тут не можу сподіватися на допомогу від колишніх колег, бо абсолютна більшість підтримує “Кримнаш”, а я вважаю це агресією. Вони знають, що я український дослідник, який мешкає в Росії, а тому краще про мене не згадувати, бо можна загубити свою кар’єру.

Я обіцяю всім, хто мені допоміг, боротися за свій зір, знайти лікарів, які допоможуть це зробити (сподіваюсь на операцію), продовжувати дослідницьку роботу на користь української науки — скільки здоров’я вистачить. І вам усім, дорогі друзі, бажаю здоров’я і добра. Якщо ви є — Україна має чудове майбутнє, незважаючи на тимчасові проблеми. Пишаюсь тим, що я теж українець”.

Тож низько вклоняємось усім, хто допомагав. Здоров’я та добра вам усім! І знайте, що навіть кухлик води, піднесений подорожньому, не буде забутий у Господа, — за все ми одержимо винагороду у свій час. Правдиві також слова Спасителя: “Що вчинили ви ближньому своєму, те Мені ви вчинили”.

З щирою повагою,
Людмила Іваннікова.

Чи потрібні Україні високоосвічені вчителі і якісні підручники?

Георгій ЛУК’ЯЧУК

Видавництво “Педагогічна думка” засновано 1996 року. Упродовж 25 років видано понад пів тисячі наукових та навчальних видань, зокрема за останні п’ять років — 5 інноваційних шкільних підручників, рекомендованих Міністерством освіти і науки (далі — МОН) України. Кожен підручник одержав високі оцінки експертів і вчителів.

Однак цього року видавництво потрапило у прикру ситуацію через непрофесійні та такі, що мають ознаки корупції, дії чиновників МОН України та ДНУ “Інститут модернізації змісту освіти”, які проводять конкурсний відбір підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти та педагогічних працівників.

Підставами для такого висновку стали маніпуляції з конкурсним підручником всесвітньої історії для 7 класу (автори Мороз П. В., Кришмарел В. Ю., Мороз І. В.). Колектив видавництва “Педагогічна думка” завжди був і є прихильником справедливого конкурсного добору шкільної навчальної літератури. Вона має бути сучасною і якісною. Такі вимоги видавництво ставить перед своїми авторами. Але й сам конкурс має бути чесним і прозорим! Конкурсні ж події цього року вражають зухвалим порушенням усіх правил і норм доброчесності.

Згідно з Порядком конкурсного відбору підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників, затвердженого наказом МОН від 17.07.2019 № 1002 (далі — Порядок), що є нормативною базою для проведення конкурсного відбору підручників, цей конкурс проходить у два етапи:

I етап — проведення експертизи електронних версій підручників та розгляд питання щодо надання підручникам відповідного грифа;

II етап — відбір підручників, яким надано гриф, закладами освіти, визначеним цим Порядком, за фрагментами їхніх електронних версій.

Згаданий вище підручник всесвітньої історії для 7 класу (автори Мороз П. В., Кришмарел В. Ю., Мороз І. В.) під час проходження I етапу набрав найбільшу кількість балів від експертної групи, задіяної для оцінювання якості подання матеріалу, очоливши відповідний рейтинг.

Однак на II етапі відбору сталася підміна — і його фактично було викинуто з конкурсу. Про недоброчесність осіб, відповідальних за проведення конкурсу, фактичне порушення пункту 4 розділу I Порядку, де зазначено, що конкурс проводиться МОН на засадах відкритості, прозорості, гласності, свідчать такі факти:

1. Згідно з пунктом 6 розділу VI Порядку та листом МОН України “Щодо проведення II етапу конкурсного відбору підручників (крім електронних) для здобувачів повної загальної середньої освіти і педагогічних працівників у 2019–2020 роках (7 клас) в умовах карантину” протоколи закладів загальної середньої освіти (далі — ЗЗСО) щодо результатів вибору підручників для 7-му класу мали бути оприлюднені на їхніх сайтах до 17 квітня 2020 року. З понад 200 перевірених сайтів ЗЗСО в різних областях більшість закладів не оприлюднило протоколи замовлень.

2. Проведений моніторинг дав змогу виявити, що більшість обласних департаментів (управлінь) освіти та науки станом на 24 квітня не оприлюднили результати вибору підручників 7-го класу на своїх офіційних сайтах (крім Київської, Харківської областей та міста Києва). Видавництву стало відомо, що частина ЗЗСО взагалі не подавали такі протоколи до обласних управлінь освіти! Траплялися випадки, коли школам нав’язували підручники інших видавництв, що є грубим порушенням і маніпулюванням.

Таким чином, підручник, високо оцінений на етапі експертизи, вибув із конкурсу.

Наведені факти дають підстави для сумних висновків: вже не перший рік підручники одних й тих самих авторських колективів певних видавництв всупереч отриманню негативних висновків експертів (серед яких досвідчені вчителі, методисти, науковці), через апеляцію все ж таки проходять до II етапу конкурсного відбору і “стають лідерами” вибору вчителів. В той час як підручники з найбільшими балами від експертів не проходять мінімальну межу для державного фінансування.

Виникає закономірне питання: навіщо проходить експертизу, якщо апеляційна комісія в складі трьох осіб за один день скасовує рішення конкурсних комісій та висновки експертів, які здійснювали експертизу протягом місяця. І це не поодинокі випадки — відверте ігнорування багатьох пунктів Порядку конкурсного відбору підручників виявлялись й під час попередніх конкурсів.

І хоч неодноразово багато вітчизняних видавництв намагалися вирішити подібні проблеми, пов’язані з держзамовленням на друк підручників, але завжди отримували відписки від “явно зацікавлених” в ситуації осіб... Цьому корупційному багаторічному процесові потрібно покласти край раз і назавжди, якщо державі і суспільству потрібні високоосвічені вчителі і якісні підручники!

Колектив видавництва “Педагогічна думка” подав апеляцію до ДНУ “Інститут модернізації змісту освіти” та написав звернення до т.в.о. міністра освіти України пані Любомири Мандзій. Однак сподівань на те, що вони хоча б звернуть увагу на цю проблему, немає. Тому “Педагогічна думка” вирішила винести це важливе для суспільства і держави питання на широкий загаль.

P.S. Копії матеріалів, які колектив видавництва “Педагогічна думка” надіслав до МОН України та ДНУ “Інститут модернізації змісту освіти” додаються.

З підручником всесвітньої історії для 7 класу (автори Мороз П. В., Кришмарел В. Ю., Мороз І. В.) можна ознайомитись на сайті інтернет-підтримки (в стадії наповнення): <https://sites.google.com/view/history-of-the-middle-ages/main> та підручником “Всесвітня історія. Історія України” для 6 класу на сайті <https://sites.google.com/view/hist-world-and-ukraine-grade-6/main>.

Перебіг подій та всю нормативну базу можна знайти на сайті ДНУ “Інститут модернізації змісту освіти” <https://imzo.gov.ua/konkursnyy-vidbir-proektiv-pidruchnyiv-dlia-3-ta-7-klasiv/konkursnyy-vidbir-proektiv-pidruchnyiv-dlia-7-klasu/>.

«Не хочу здаватися ні кращим, ні гіршим. Хочу бути самим собою»

Олег ОЛЕКСЮК,
голова Херсонського обласного
об'єднання Товариства “Просвіта”

Так відомий український поет і перекладач, почесний академік Академії педагогічних наук України, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, ветеран Другої Світової війни, просвітянин Дмитро Білоус стверджував про себе в одному із інтерв'ю. У ці квітневі дні ми відсвяткували 100-річчя від дня народження його — педагога від Бога, дуже уважної і тактовної особистості. Певно, складно знайти місто на мапі України, де б не виступав запальний оратор, душа студентської та учнівської аудиторії, поет і патріот Дмитро Григорович Білоус. Згадуються його надзвичайно повчальні та гумористично-завзяті виступи в Херсонській обласній книгозбірні імені Олеса Гончара. Я можу стверджувати, що у нас, на Херсонщині, його неодноразові приїзди з виступами запам'яталися і залишилися у сонячних промінчиках доброзичливих спогадів. По три, а то й чотири виступи на добу у бібліотеках, школах і вищах смаглявої Таврії його не страшили, вони дивували нас, його співучасників виступів, бо жодного разу Дмитро Григорович не повторювався у своїх оповідках та віршованих шедеврах на запланованих і додаткових зустрічах з читачами. І це при його вже поважному віці та не менш поважному статусі. Він за коротку мить для усіх, хто прийшов на знайомство з його творчістю, ставав дуже близькою і знайомою людиною.

Народився Білоус Дмитро Григорович 24 квітня 1920 року у селі Курмани, нині Недригайлівського району Сумської області, в багатодітній селянській родині. Крім Дмитра, у сім'ї були Наталка, Василь, Олекса, Катря, Павло, Маруся, Сашко, Христина, Надія, Микола... Як згадував сам Дмитро Григорович: “Сімейка в мого батька була, як у того Омелечка, про якого в народній пісні співається... Було нас одинадцять дітей. Я був десятою дитиною, якраз “лялькою в колиці”, коли старші вже парубкували й діували”. Життя тоді в українському селі було не просте і далеко не ситне. “Трудове виховання — на вигоні пастухування”, “Справлялися добре з харчами, — не їли лиш хвостиків з груш”, “Ходив я в сестринських чоботях з дірками замість підшов”, — згадував поет згодом, осмислюючи своє дитинство.

Берегинею роду Білоусів була мама Дмитрика — скромна і невтомна трудівниця. У поета ще довго зберігалися квітки, вручені його мамі разом з орденем “Материнська слава” на безкоштовний проїзд українською залізницею. Як згадував сам Дмитро Григорович: “Лише раз цією пільгою мама скористалася, більше не встигла...”

Батько — Григорій Миколайович Білоус — був мудрим і послідовним у своїх діях захисником односельців, радником, справжнім сільським філософом. Його односельці навіть народним суддею обирали. Він сам для сільського самодіяльного театру п'єси писав, а також допомагав діточкам своїм полюбити рідну родинну мову, читати твори з української класики і не тільки.

Старший брат Олекса брався до віршування, деякі його твори побачили світ у друкованому вигляді, адже Олекса належав до активу літературних організацій “Молодняк” та “Плуг”. Ще й викладав уроки історії у Харківській трудовій комуні Антона

Макаренка. Тож, коли маленький Дмитрик перехворів висипним тифом і був на межі життя і смерті, видатний педагог запропонував забрати кволого хлопчика до експериментальної комуні. Такі були перші кроки в люди майбутнього всесвітньо відомого письменника і просвітителя.

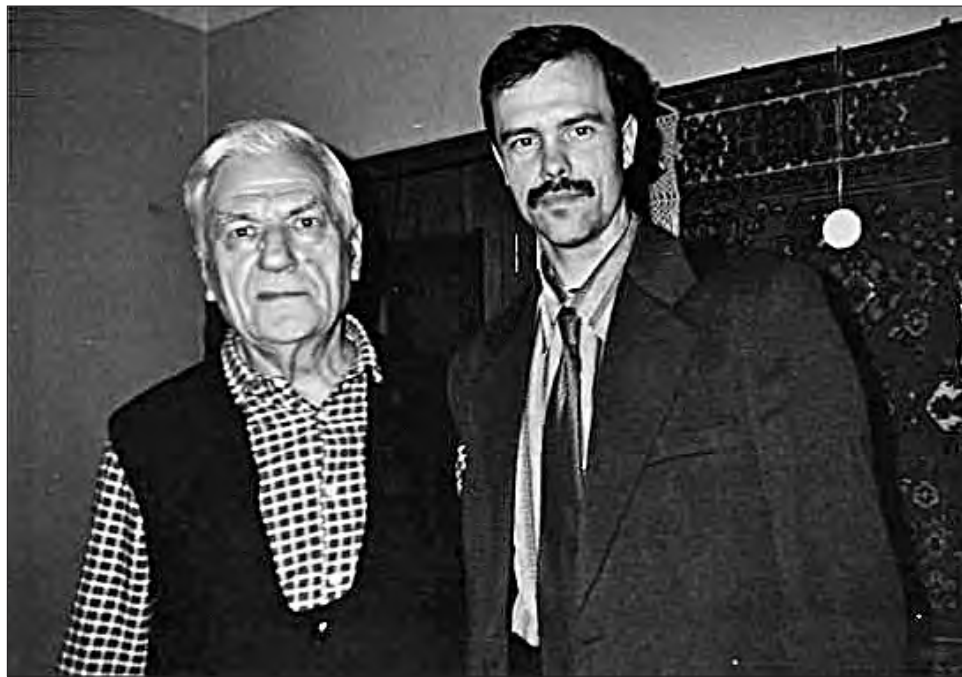
Щастило Дмитрику на людей. У школі, як стверджують літературознавці, вчителем літератури у Дмитрика був рідний брат Павла Тичини — Євген Григорович. Дмитро потоваришував із його сином Владиславом і не раз бував у них удома. Що ще більше наснажило вивчати рідну мову, читати українські книжки. Через усе місто їздив на заняття гуртка художнього слова при театрі робітничої молоді. У 1935 році перші твори Дмитра Білоуса було надруковано у тодішніх газетах Слобожанщини. З 1938 року на філологічному факультеті Харківського університету навчався Дмитро, а однокурсниками його були Олесь Гончар та Григорій Тютюнник.

Але ідилію спілкування з друзями та творчого росту самого Дмитра перервала жорстока і руйнівна Друга світова війна. І на війні Дмитро Григорович не ховався за спинами товаришів. Він сміливо захищав рідну землю від фашистів, що було відзна-

У 1947—1951 рр. він перебував на посаді заступника відповідального редактора журналу “Дніпро”.

Потім вийшли у світ не менш привабливі збірки гумору та сатири: “Веселі обличчя” (1953), “Зигзаг” (1956), “Колос і кукуль” (1960), “Сатиричне і ліричне” (1961), “Критичний момент” (1963), “Альфи — не омеги” (1967), “Хліб-сіль їж, а правду ріж” (1971). Прикметною рисою Білоуса-сатирика є висока культура віршування, невтомне дбання про форму — ритм, римування, звукопис.

Він є автором ліро-епічної поеми “Життя Одарки Палагачі” (1956; 2-ге вид. — “Поліська бувальщина”, 1961), в якій відтворено життєвий шлях простої української жінки-трудівниці. Не оминуло його перо і українських малят: “Пташині голоси” (1956), “Про чотириногих, рога-тих і безрогих” (1959), “Лікарня в зоопарку” (1962), “Веселий кут” (1979), “Гриць Гачок” (1986). Для дітей він писав і збірки творів про Т. Шевченка (зб. “Тарасові жарти” (1964), редактор колективної збірки “Іде Тарас по Україні” (1964), автор та ведучий радіопередач про Кобзаря, перекладів його поезій болгарською мовою. Протягом свого свідомого життя Дмитро

2004 р. Дмитро Білоус та Олег Олексюк

чено його бойовими нагородами. Воювати йому судилося у складі студентського батальйону (з 997 бійців студбату живими залишилося тільки 37...)

Того ж 1941 року Дмитро Григорович був тяжко поранений. Лікувався в 1942 р. в Красноярську (РФ). По завершенню лікування Дмитро Григорович разом з Володимиром Сосюрою працював у Москві співробітником редакції радіомовлення для партизан і населення окупованої території України. Після визволення України від німецько-фашистських загарбників закінчив навчання на філологічному факультеті вже Київського університету.

Голодомори, війна, поранення, але головне — життя! Якщо судилося жити, то треба жити, — переконаний поет: “І в мирнім поході нелегко, та йдемо, як на суд, як на звіт, бо кожного ж, мабуть, лелека для чогось приносить на світ”.

У мирний час його обдаровання стрімко розвивалося. Привернула увагу і читачів, і професійної критики збірка гумору й сатири “Осколочним!” (1948), до речі, редагував її Андрій Малишко. Того ж 1948 Дмитра Білоуса прийняли до лав Спілки письменників України.

Білоус активно перекладав кращі літературні зразки з російської, білоруської та болгарської мов.

1959 року — творче відрядження до Болгарії (вивчав болгарську мову та літературу). Із болгарської Дмитро Григорович згодом переклав віршовану драму “Цар Іван Шишман” К. Зидарова (1969), книгу віршів і поем “Велике переселення” Д. Методієва (1975), збірку “Поезії” І. Вазова (1985). Упорядник, редактор і перекладач більшості творів, що увійшли до “Антології болгарської поезії” (1974, т. 1—2).

Його визнавала читацька аудиторія, але, щонайважливіше, визнавали його літературний хист і побратими по перу. Тому й був 1968 року обраним на посаду відповідального секретаря Спілки письменників України. На керівній посаді перебував аж до 1976 року. До речі, саме 1976 року Дмитро Григорович за книгу перекладів Болгарської класики був визнаний Лауреатом премії імені Максима Рильського. Він наполегливо працював і надалі над перекладами. Його перу належать також книги перекладів: “Болгарські прислів'я та приказки” (К., 1973), “Болгарські народні піс-

ні” (К., 1989), а також Вазов І. “Легенди Царевця: Балади і поеми” (К., 2000).

60-річчя Дмитро Григорович зустрів збіркою “Вибране” (1980). Поет, перекладач, академік-педагог Дмитро Білоус залишив нам головний урок: про складне можна говорити легко, доступно. Й обов'язково з гумором. Цьому в підтвердження є його наступні поетичні збірки: “Обережно: слово!” (1984), “Диво калинове” (1988), “Вибране” (1990), “В класі і в лісі” (1990), а також “Диво калинове. Чари барвінків” (1994). 1989 року Дмитро Білоус стає Лауреатом премії імені Олександра Копиленка, а уже 1990 року державна комісія УРСР визнає Дмитра Білоуса Лауреатом Державної премії імені Тараса Шевченка.

Його творами українська малеча зачитувалася, і це визнала і комісія по присудженню премії імені Лесі Українки. Тож 1997 року Дмитро Білоус заслужено став лауреатом престижної літературної премії, а вже 2001 року йому було присуджено премію імені Олени Пчілки.

Та Дмитро Григорович видавав нові і нові літературні родинки: “Ромен хіба не родич Рима?” (1999), “За Україну молюся” (2000), “Даруй словам одвічну силу” (2000).

Саме 2000 року мені судилося познайомитися з прекрасним поетом, людиною з великої літери. Наші спільні виступи назавжди закарбувалися у моїй пам'яті з вірою у життєдайну силу родинної української мови. Дякуючи йому з 2002 року і аж до 2013 мене запрошували до участі в роботі журі престижного Всеукраїнського конкурсу дитячої поезії “Джерельце” імені Йосипа Курлати у м. Северодонецьку Луганської області. Мені також була приємна його висока оцінка мого літературно-мовознавчого дослідження “Поетика творів Миколи Братана”. Після прочитання її він тоді сказав Миколі Івановичу: “Хотілося б щоб так і про мене хтось написав”. Наша дружба тривала не довго. Але ті п'ять років спілкування надали чимало уроків людяності і творчої далекоглядності.

А чого варті його прослуховування юних обдарувань на конкурсах та фестивалях?! Він не лише констатував, що йому сподобалося, а що ні. Дмитро Григорович буквально цитував напам'ять кращі рядки молодих літераторів.

Літературознавець Наталя Осипчук стверджує: “Розуміти юнь, йти до неї зі щирою посмішкою, аби разом творити світ любові, — чи не в цьому криється головний урок від сонячного життєлюбця Дмитра Білоуса?! Лише щиро залюблена у свою працю людина здатна передати ту любов іншим”.

Автор праць з етнопедагогіки, теорії й практики художнього перекладу голова комісії художнього перекладу Спілки письменників України (з 1976 року), Член-кореспондент Академії педагогічних наук України (з березня 1994 року), почесний академік АПНУ (з 2000 р.) Дмитро Григорович Білоус був справжнім педагогом від Бога і поетом, який плекав рідну мову, любив і шанував українські традиції і обряди. Але витружене серце письменника не витримало цілодобових навантажень майстра красного письменства. Дмитро Григорович Білоус відійшов у засвіті 13 жовтня 2004 року в Києві. Та його слово живе серед нас. І нині я чую у різних куточках соборної України поетичні рядки, притаманні авторському письму великого життєлюбця.

«Повість про три дороги»

Мирослав ЛЕВИЦЬКИЙ

Закінчення.

Поч. у ч. 14—15 за 2020 р.

Коли стало зрозуміло, що совдепівська каральна система не вичавить з Миколи Горбаль ніяких “покаянь”, перед офіційним запуском нової справи прокурор Миколаївської області (тоді, у 1982–1987 рр. цю посаду займав якийсь В. І. Жилієв) вирішив “подивитися в очі” в’язневі. Ким був цей В. І. Жилієв — так і не зумів докопатися. Це ім’я не згадується у жодній з доступних мені українських енциклопедій. Включно з 6-томною “Юридичною енциклопедією України”, в якій вміщено більше 10 тис. гасел. Можливо тому, що не була це людина з системи правоохоронних органів? У книзі Валерія Величка “От Лубянки до Кремля” згадується якийсь Валентин Іванович Жилієв. Вхпив він до керівного складу УКГБ у Воронежській області. Чи В. І. Жилієв з книги Величка і прокурор, який хотів “подивитися в очі” в’язня Горбаль — одна і та ж особа?

Він мав спосіб мислення класичного сталініста — того покоління і того соціального прошарку, до якого входив “грізний” криворізький полковник міліції Семен Зеленський, покійний в 1996 році дідо особи, яка сидить нині в Україні в президентському кріслі. Виявляється цей спосіб мислення передався і внукові покійного діда Семена. І Україна, і світ були шоковані словами, сказаними нещодавно президентом України в інтерв’ю “The Guardian”: “Якщо ми вибрали демократію, звичайно, ми не можемо вішати людей. Хоча! Іноді ти дійсно цього хочеш. А знаєте чому? Тому що це було б швидше. Набагато швидше”.

І хоч і ці страшні слова президентська прес-секретарка Мендель спробувала назвати жартом, проте, коли такі “жарти” звучать з уст керівника великої європейської держави, то це не жарт, а жах! Бо їх говорить не просто внук “грізного”, як згадують свідки, криворізького полковника-сталініста, а особа з мандатом президентської держави, проти якої ведеться і військова, й інформаційна війна. Це куди страшніше від слів, адресованих невідомому-дисиденту восени 1984 р.

Про цей момент у повісті “Дорогою у минуле” читаємо: “Одного дня мене автозаком привезли в Миколаївську обласну прокуратуру. За столом сидів той самий тип, що зачитував мені постанову про арешт.

— Садись!

— Дякую. Я і так сиджу.

— Не умнічай!

Хамське звернення на “ти” дало підставу, що діалогу в нас не вийде.

— Я вирішив пасматреть этой мразі в глаза, патаму і приказал следователю привезти тебя сюда. Што это такое, я тебя спрашиваю?!

Прокурор підсунув перед мене газету “Українське слово”. (...) Там на цілий розворот була надрукована моя стаття “Життя в кримінальному таборі”.

— Што это такое, я тебя спрашиваю?!

— Це моя стаття про життя

в кримінальному таборі. Тобто про життя в’язнів в одному з таборів, що існують під вашим наглядом, громадян прокурор.

— Замалчі, скатіна! Я праполз на пузе до Берліна, штоби севодня какая-то мразь пазоріла нас на весь мір...

— Говорити правду ще не означає “пазоріть”.

— Тебе что не известно, что клеветать на государственний строй это преступление?!

— Та у цій статті, громадян прокурор, немає ні одного слова неправди. Дозволяю вам розслідувати наведені факти й переконатися.

— Малчать, скатіна! Жаль, што нет таварища Сталіна, а то я б тебя...

— О, так ви, громадян прокурор, ще й сталініст?

— Да, я сталініст! І биля б моя воля, я тебя б, сволочь, счас же пристрелілі, і рука б не дрогнула!

Здається, на цьому наше спілкування й закінчилось — пізніше я ніколи не бачив цього типа. З його настрою зрозумів — поблажки не буде”.

Цю газету підшили до справи “про наклеп”. Про різні шокуючі деталі нової “справи”, зокрема про “свідчення” щодо закликів до тероризму, до якого “агітував” ув’язнений Горбаль інших в’язнів на каменоломні, читач дізнається з найновішої книжки колишнього дисидента. І коли нині в якості “доказів вини” часто висуваються великі нісенітніці — це свідчення, що правоохоронна система залишається аморальною.

У випадку Миколи Горбаль до його нової справи за “клевету на государственний строй” додали старі “злочини”, за які він 20 листопада 1970 року був затриманий, а 13 квітня 1971 року Тернопільським обласним судом засуджений до 5 років позбавлення волі та 2 років заслання. Тоді йому, крім розповсюдження самвидаву, в провину ставилося ще й авторство поеми “Дума”, в якій СРСР зображений як тоталітарна імперія. І як раз “Думу” “пришили” до нової, третьої “справи”. Експертизу “Думи”, як антирадянського твору було доручено зробити миколаївському поету Дмитру Кремену (1953 р. н.). Він дуже постарався — та й ще трошки заробив. “Згодом в концтаборі на Уралі довгий час із моїх табір-

них заробітків щомісяця вираховували гроші для Кременя” (за експертним висновком).

У 1999 році Дмитро Кремень став лауреатом Національної премії імені України імені Тараса Шевченка у галузі літератури. Я повністю погоджуюся і з Миколою Горбалем, і з іншими представниками, на жаль, невеликого нині середовища, яке називаємо моральними авторитетами української нації, що після здобуття Україною державної незалежності, присуджуючи премії, мали би враховувати не лише творчий талант людини, а й моральна позиція, яку займала та людина у часи колоніальної УРСР. Тим паче, що “експертиза” Кременя — далеко не єдина подібна історія і в долі Миколи Горбаль, і в історії української літератури.

У повісті “Дорогою у минуле” чимало уваги присвячено письменнику-політв’язню з Черкас Василю Захарченку (упокоївся в 2018 році), лауреатові Національної премії імені України імені Тараса Шевченка у галузі літератури 1995 року за опублікований у журналі “Вітчизна” роман “Прибутні люди”. М. Горбаль у книзі публікує таємну “Пояснювальну записку” № 276 від 29 липня 1976 р., адресовану В. Щербичському. Цитую її мовою оригіналу: “С (...) ЗАХАРЧЕНКО проводилась робота по его дальнейшему идейному разубеждению, а после суда он был привлечен к негласному сотрудничеству с органами КГБ.

Прибыв для отбытия наказания в Скальнинское ИТУ, Захарченко сумел завоевать доверие экстремистски настроенных объектов дела “Блок” СВЕТИЧНОГО, АНТОНЮКА, КАЛИНЦА, ПРОНЮКА и др., в отношении которых представил ряд ценных в оперативном отношении материалов. В частности, сообщил об изготовлении названными лицами т. н. “интервью политзаключенных Пермского лагеря” и каналах передачи этого пасквиля связям на свободе”.

Як далі розвивалася ця історія? Як політв’язні вираховували, що письменник Захарченко не просто зламався, а став кадебістським сексотом? Хто постраждав від його доносів? Як політв’язні зуміли перехитрити кадебістів та передати на свободу з-за ґрат інтерв’ю, яке готувалося у присутності Захарченка? Про усе це

Сидять: Євген Сверстюк, Надія Світлична, Василь Овсієнко, Ольга Стокотельна, стоять: Олександр Сугоняко, Микола Горбаль, Мойсей Фішбейн, Микола Мушинка, Євген Обертас

можна дізнатися у книжці Миколи Горбаль “Повість про три дороги”.

Книжка вийшла дуже маленьким — 300 примірників — накладом автора. Але чи можна очікувати чогось іншого у час збурюваного Москвою нового підйому хвилі “какаярзніцтва”?

Нині родина, друзі Василя Захарченка твердять, що ліві реакційні сили чорнять і провокують, знеславляють добра ім’я письменника. Мовляв, це помста за тверду позицію-заклики: “Пам’ятайте українці: спілкуючись російською, ви вбиваєте Україну щоденно, щогодинно, щохвилино, цієї миті...” Друзі про нього пишуть: “Він був серед людей, близьких до Василя Стуса та інших дисидентів”. Сам він про себе сказав: “У Стуса я навчився активного патріотизму”.

Але ж дисиденти, підпираючись не лише припущеннями, а й документами, кажуть зовсім інше: “Гірше, коли твій друг, в котрому не сумніваєшся, котрому довіряєш, виявиться зрадником, стукачем — це боляче, нестерпно боляче”. Як бути в такому випадку? Вдавати, що нічого не було, бо треба судити нинішнє, а не те, що людина робила вчора? Я довгий час дотримувався цієї думки. Проте страшна поведінка Леоніда Кравчука, його сеньйорські “повчання” українців з екранів путінського телевізора змусили мене змінити погляд на цю проблему. Усересервіські діяння середовища і покоління Леоніда Кравчука, починаючи від його “казок” про відсутність інформації про Голодомор так і не було належно засуджені.

Одна моя знайома ненавтомом зізналася, що в другій половині 1980-их, працюючи в міліцейській газеті, мала доступ до закритих архівів МВС. І від побаченого волосся ставало дибом. Ніколи не повірю, що секретар ЦК КПУ з ідеології міг не знати того, що було дозволено знати молодій!

Отже діяння покоління і середовища Кравчука, при якому народжувалася різна олігархічна нечесть, базувалися тоді на брехні. Вона у покоління його внуків вилилася у страшну зневіру й байдужість до кожного хто стоїть біля керма української держави. Ця байдужість породжує небачене ніде у світі ганебне какаярзніцтво у парі з ненавистю “диванних патріотів” до захисників України.

І поки ми будемо уника-

ти певних складних питань, довго не бачити нам просвітку.

Микола Горбаль згадав у повісті “Дорогою у минуле” інший випадок. Поки для “скотіни” Горбаль звільняли місце в каменоломах, його якийсь час тримали в тюрмі, де виготовляли деталі для Миколаївського кораблебудівного заводу. Перед тим кагебісти завербували до праці молодого в’язня-водія з Миколаєва, який сидів за аварію — Олексю Мота. Його звабили патетичними розповідями про советський патріотизм, про диверсантів, про шпигунів. Одного разу київський “десант” приїхав не просто за інформацією, а з конкретним завданням — з вимогою вчинити провокацію, яка дозволила б додати дисиденту новий термін. В’язень-водій твердо завівав: “Микола, я не здатний на таку підлість. Тому вирішив попередити тебе і сказати все відкрито”.

Юний водій з Миколаєва, на той час далекий від справ національних, а тим паче політичних, виявився здатним на те, на що був не здатним літератор з Черкас. КГБ не прощає ніяких відказів. Олексю Мот заплатив за нього страху ціну. У той вже день, коли Миколу забрала на каменоломи, Олексю вивезли до психіатричної лікарні. Тримали його там зо два місяці. “І так його “закололи”, що коли повернули на зону, його було не впізнати, слина текла з рота, не усвідомлював де він, не впізнавав людей”, — розповідає у книжці Микола Горбаль. На щастя, молоде тіло Олексі перебороло наслідки примусового “лікування”. Згодом, в 1989 році, за рекомендацією Миколи Горбаль Олексю Мот став одним з діячів Української Гельсінської спілки в Миколаївській області. Активно допомагав Майдану гідності, що засвідчено у книзі “Повість про три дороги”.

10 квітня 1985 р. в Миколаєві відбувся третій суд над Миколою Горбалем і було йому оголошено третій вирок. А точніше — аж два! За ст. 62 ч. II КК УРСР він отримав 10 років неволі, 5 років заслання та “титул” рецидивіста. А за антирадянську діяльність, вчинену на території РФ, йому для насмішки вліпили ще шість років за “ст. 70 ч. II УК РСФСР” Третя тюрмна дорога М. Горбаль до горезвісного Кучина вела через страшну харківську “Холодну Гору” — тюрму, побудовану ще московським імператором Павлом I (1796–1801 рр. царювання) для психічного і фізичного нищення окупованої України. Українці називали її Голгофою України.

Глибокого віруючи ще з часів

першого арешту, що людське ко-
титься за виразним Божим пла-
ном, а не є ніяким збігом хаотич-
них випадковостей, дисидент з
“титолом” рецидивіста намагався
заспокоювати себе словами мо-
литви: “Та нехай здійсниться во-
ля Твоя, а не моя”. І водночас му-
чив себе запитанням: “Навіщо
доля знов — втретє — випробує
тюрмою?”. Відповідь він знай-
шов відразу у горезвісному таборі
смерті в Кучині. Це була хоч і не-
велика, проте єдина така на весь
Советський Союз катівня для ан-
тисовєтчиків—рецидивістів. На
той час там каралися 24 особи. 14
із них були українцями! Згодом,
коли в 1988 році кучинський кон-
табір покинув останній невіль-
ник, в 1994 році Пермська органі-
зація “Меморіалу” відкрила там
“Музей истории политических ре-
прессий и тоталитаризма “Пермь-
36”. У часи Путіна колишній кон-
табір перепрофілювали на “музей
надзирателів”, які нинішньою
кагебістською владою Росії під-
несені до рангу “защитников оте-
чества”.

Дисидента Миколу Горбала
кинули до камери, в якій тоді пе-
ребував на перший погляд див-
ний, мовчазний чоловік. Про
нього багато автор розповів у
книзі “Один із шістдесяти”. У
найновішій книзі згадано першу
зустріч М. Горбала з цією люди-
ною: “Від блілого чоловіка відпо-
віді ніякої. Подаю руку і кажу:
мене звати Микола Горбаль.
Мовчить. Руки не подає. Осинив
мене хресним знаменом. Я зні-
тився, не знаю — відрешується,
чи благословляє”. А загальне вра-
ження було зовсім протилежним:
“Він виявився не таким вже й
мовчазним, міг годинами стише-
ним голосом оповідати біблійні
сюжети. І ще пророкував”. У “Та-
борових записках” 1982 року пи-
сав і Василь Стус на захист Семе-
на Скалича. Поет звертався до

можна було судити Скалича? За
що? Більшого злочину, як того,
що вчинено проти Скалича, я в
таборі не бачив”. Ці “Таборові за-
писки” появились друком на За-
ході в 11 числі у 1983 році в жур-
налі “Сучасність”. Однак вони
жодним чином не зворушили со-
вієст очолюваної на той час Анд-
роповим есересерії.

Микола Горбаль у провісті
“Дорогою у минуле” написав:
“Тоді у цих камерах таки варто
було побувати. І не лиш тому, що
на той час там томилися відомі
нині в Україні і в світі постаті, а
тому, що там я зустрів досі нікому
невідомого ні в Україні, ні в світі
Семена Скалича”.

“Коли ж багато чого ним ска-
заного почало здійснюватися, я
зрозумів, — пише Микола Гор-
баль, — і замовчувати цього не
маю права. Для чогось же привів
мене Господь у камеру до нього. І
ще постійно у вухах його слова:
“Ти можеш мені не вірити, але
мій обов’язок тобі це сказати”. І
додає: “Тепер не маю аж ніякої
підстави не вірити, що й решта
Скаличевих передбачень здій-
сниться”.

Нині багато кому здається,
що через кремлівсько-олігархіч-
ну спеоперацию під умовною
назвою “Проект зе-хаос”, Путін
ось-ось проковтне Україну. Тим
паче, що суспільство як загал є
нині знов у деморалізованому
стані. Однак вже не один раз ми
були свідками несподіваного роз-
вороту подій. Впевнений, що і
завжди так буде. 34 роки тому
Миколі Горбалеви на далекому
Уралі Семен Скалич сказав:
прийде час і “Україна стане цен-
тром духовних і моральних цін-
ностей для всього світу”. Не тіль-
ки в політиці, а й у Церкві будуть
великі зміни. Це тоді здавалося
абсолютною фантастикою (на-
приклад поширення християнства
в Китаї), нині починає збуватися.

поверхні якої, ніби ковила в
стеку, коливається людська
маса — розчленована своїми
пристрастями й зорієнтована
в найрізноманітніших на-
прямках. Однак такий хаос
триває недовго. Несподівано
в одній точці на Землі (і це,
даруйте, була така Україна!)
з’являється велика Постать, і
я — на той час абсолютно да-
лекий від будь-яких релігій-
них переживань — одразу піз-
наю в ній Христа.

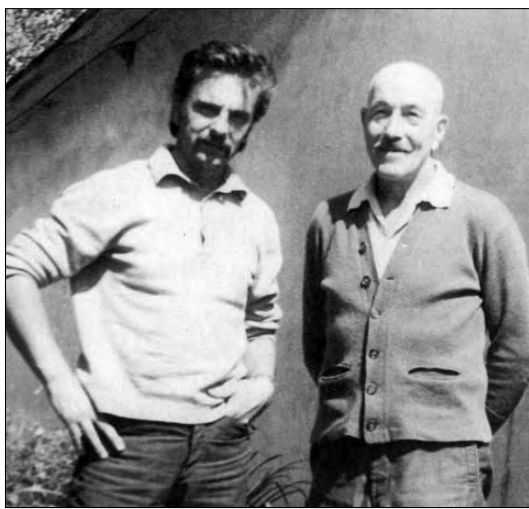
Тієї ж миті вся ота “ко-
вильна” маса людей, ніби за-
лізні ошурки в магнітному
полі, орієнтуються на ту пос-
тать; у кулі і в самому мені на-
ростає велика напруга і,
врешті-решт, перед моїми очи-
ма на місці земної кулі спалахує
сильне світло. Я відчув справ-
жній удар — аж відсахнувся —
заплющив очі... і знемався. Від
тієї миті на довгі три дні я потра-
пив в особливий стан. Було від-
чуття, що в мене вливається потік
якоїсь незбагненої інформації,
не розкладений на окремі думки,
а поданий цілим “пакетом”.
Зрештою, той стан неможливо
описати словами — вони тільки
спотворюватимуть картину”.

Розповідь про цю візію Ми-
рослав Маринович закінчує сло-
вами: Згодом уже в таборі, Мико-
ла Данилович (Руденко, — М. Л.)
розповів мені що свого часу він
пережив подібний стан.

За словам Миколи Горбала, ці
думки не могли бути кимось наві-
яні. Скажімо Семеном Скаличем.
Життєві дороги Скалича та Ру-
денка й Мариновича ніколи на
перетиналися. Ці люди ніколи не
зустрічалися зі Скаличем, не були
з ним знайомі. А візії їхні дуже
подібні.

Друга повість Миколи Горба-
ля “Дорогою з весілля” закінчу-
ється тим, що готувалося весілля
акторки Роксолани Лукашевич і
мистця Василя Розпутен-
ка. Це унікальна пара. Во-
на — внучка репресовано-
го греко-католицького
священника з Галичини, по
материнській лінії прав-
нучка діяча УНР, який пе-
ред репресіями мусив ті-
кати з України до Ленін-
града. Він — неофіт, внук
енкаведиста-сталініста,
який боровся з цінностями
й ідеями рідних Роксо-
ляни. Таким “паруван-
ням” автор хотів показати,
що для людей з високим
духовним потенціалом
різне минуле дідів не може
бути завадою для їхнього
служіння Україні. Хоч ге-
рої усіх трьох останніх
книжок Миколи Горбала є
вигаданими літературни-
ми посталями, проте ма-
ють вони реальних прото-
типів.

Гості, натхненні весі-
ллям, на якому господарі намага-
лися реставрувати давні україн-
ські традиції, дорогою додому ве-
дуть розмови про повинність і
відповідальність інтелігенції, аби
нейтралізувати демонів велико-
державності. Тим паче, що не ли-
ше росіяни вражені демоном. Усе
більше він вражає і поляків. Нині
не лише публіцисти підживлюва-
них Росією шовіністичних поль-
ських сайтів вимахують “шабел-
кою” і вигукують гасла “Od mor-
za do morza” (від моря до моря).
Усе частіше навіть від польських
політиків з депутатським манда-
том чуємо термін “Malopolska
Wschodnia” (Східна Молополь-
ща) у контексті нинішніх захід-
ноукраїнських земель.

Микола Горбаль після звільнення з першого
концбору у побратима — 25-річного каторжанина
Євгена Пришляка. Миколаїв над Дністром, 1978 р

Автор книжки, відштовхую-
чись від російського терміну “ма-
лоросія”, веде роздуми над фено-
меном “малопольщі”.

Весілля літературної акторки
Роксолани і мистця Василя відбу-
валося за два місяці до історично-
го Майдану Гідності. Тож не див-
но, що героїв двох попередніх
книжок Миколи Горбала зустрі-
чаємо у його у третій повісті най-
новішої книги — “Дорогою до
Бога”. Є це література факту. Це
подано у формі щоденника та ін-
терв’ю, які веде літературний ге-
рой — журналіст Олег Петрусак.
І щоденник, і інтерв’ю базуються
на фундаментальному двотомно-
му виданні “Майдан, свідчення”,
що вийшов у видавництві “Дух і
літера”. Є також авторські вра-
ження і осмислення, здається, до-
сі ніде не публіковані:

“Зателефонував зі Львова
Мирослав Маринович: “Вітаю
тебе, Микола, з Різдом Христо-
вим! Де ти зараз?”.

— На Майдані.

— Ти знаєш, як зараз вітають-
ся на Різду у Львові? Не кажуть
“Христос ся рождає!”, а кажуть
“Христос на Майдані!”, а відпо-
відають — “І ми з ним!”.

Це мене зворушило. Шкодою,
що не мав тоді можливості запи-
сати цю розмову з Мариновичем
повністю, дослівно, бо говорив
він мудрі речі, щось на кшталт,
що тільки на Майдані церква стає
справжньою, бо на Майдані не
можлива фальш — вона момен-
тально стає очевидною. Бо Хри-
стос насправду присутній тут, і, до-
тикаючись до Нього, приходячи
до Нього, ми також стаємо справ-
жніми. Казав, що коли одночас-
но так багато відкритих до Бога
сердечь збираються разом, то
охоплює передчуття, що стоїмо
перед фактом якогось великого
Господнього дару. Дару, що має
потенціал змінити не лише Укра-
їну, але й навколишній світ, що
Україна зараз опинилася в епі-
центрі Божого промислу... А за-
кінчив Мирослав новим святоч-
ним привітанням:

— Христос на Майдані, Ми-
коло!

— І я з Ним, Мирославе!

Дивне це відчуття: що тут і за-
раз присутній Той, що керує ру-
хом планет і галактик. Він зараз з
нами. Отже, тут має відбуватися
щось, що має всепланетарне зна-
чення, бо чого б це раптом...

Вирішив піти помолитися у
молитовний намет, що недалеко
від стели незалежності. З’ясува-
лось, що ініціював поставити та-
кий намет і проводити в ньому
постійні служіння для духовної
опіки Майдану настоятель греко-
католицького храму на Аскольдо-
вій могилі отець Ігор Онишке-
вич”.

Петрусаківська хроніка — не

просто перебіг подій, а їх
висвітлення під кутом
зору Божої опіки над
Майданом і Україною. З
цього приводу в 2018 ро-
ці в Українському като-
лицькому університеті
з’явилася наукова праця:
“Бог і Майдан: Аналіз і
свідчення”. Вміщене у
цій праці свідчення Вах-
танга Кіпіані публікує у
найновішій книзі Ми-
кола Горбаль. Прочитую
фрагмент, який стосу-
ється захисту барикади
на вулиці Інституцькій у
ніч з 10 на 11 грудня 2013
року: “Ми стояли так
щільно, що не було
можливості побачити,
хто за спиною. Мене
ззаду страхував якийсь

сильний, мовчазний чоловік. Він
не вигукував команди, він просто
страхував мене. Час від часу, коли
менти тиснули — ззаду тиснули
наші — я навіть боявся, що зом-
лію і у цьому натовпі мене роз-
чавлять.

І тут в якусь коротку мить пе-
репочинку у нього задзвонив те-
лефон. Нас було так багато, що я
не міг навіть поворухнутись. А
він абсолютно спокійним голо-
сом сказав комусь у трубку —
“Ні, все добре, можу”. І почав чи-
тати комусь там у телефон молит-
ву. Але фактично мені на вухо. Бо
він був просто за спиною. Це не
був “Отечє наш” чи якась інша ві-
дома мені молитва. Я не можу за-
раз повторити жодного рядка.
Але це було настільки сильно і
вчасно, що я повторював сказане
ним про себе.

Він говорив десь пару хвилин.
Потім замовк. Почався черговий
наступ ментів. Ми його відбили. І
як тільки стало можливо розвер-
нутись — швидко розвернувся,
щоб побачити цього чоловіка. А
за спиною нікого не було”...

Мою увагу у останній частині
книжки “Повість про три доро-
ги” привернула розповідь Мико-
ли Горбала про сон літературного
журналіста Олега, де йому було
показано, як потоки кришталево
чистої води змивають з київських
вилиць потоки брудної у маси, у
яку під впливом сонця перетво-
рилися загомилені спецазбу і війська,
що обступали Майдан. Хлопець,
що стояв поруч, попросив Олега
опуститися вниз на Майдан:
“Вам ще не час бути тут з нами.
Ви повинні розказати їм про оту
чисту воду”.

“Ну що ж, цікавий літератур-
ний прийом”, сказав я Миколі
Горбалу. “А це не літературний
прийом, це реальний сон реаль-
ної людини. З реальним наказом,
даним у тому сні розказати про
чисту воду. Для мене як для лю-
дини, стосовно якої збулося усе
пророковане Скаличем в ураль-
ській тюрмі — це містичний сон.
Це Божий знак. Хіба це не ознака
Божої присутності над Києвом,
над Україною?”

Він сказав: “Майдан — це за-
гальнонаціональне повстання
проти лукавого. Ні одна партія, ні
одна профспілка не спроможна
зорганізувати такий народний
здвиг. Майдан організував Бог.
Раз так — усі потуги ворогів Укра-
їни приречені, бо вони йдуть
проти волі Божої. Хіба не достат-
ньо провалу двох московських
провокацій з пасажирськими лі-
таками (йдеться про путінський
план збиття над Україною росій-
ського пасажирського літака та
про планований вибух над Укра-
їною іншого літака, який летів з
Єгипту, — М. Л.), щоб усвідомити
— рука Господа над Україною!?”

На презентації книжки “Повернення” в музеї етнографії. Зліва направо — член
Президії Світової федерації українських лемківських об’єднань Софія Федина,
Микола Горбаль, Ігор Калинець. Фото автора

конфесійних організацій світу за
підтримкою для цієї людини. На-
зивав Скалича Божим чоловіком,
дуже сумніним за вдачею, що ві-
рує в нове пришествя Христа з фа-
натичною відданістю. Попутни-
цтво, з яким від 1953 року був
пов’язаний Семен Скалич, поет
Стус називає цікавою народною
версією українського месіанізму.

І ставив поет не лише перед
собою, а й перед усіма чесними
людьми світу аж ніяк не риторич-
не запитання: “За що судили
Скалича? За релігійні переконан-
ня, за небезпечну для Москви на-
ціоналістичну версію християн-
ства. 700 віршів, узятих у Скалича,
— це плід його роздумів над сві-
том, вірою, християнством. Чи

Його фатально нам бракуватиме

Максим СТРИХА,
науковець, письменник

Політик до минулої осені залишався народним депутатом України (вже шостої для себе каденції) — хоч уже не перебував на авансцені. Й не лише через хворобу: нова політична доба виявилася вочевидь чужою і незатишною для переконаного романтика. Але в долі дуже багатьох людей, які на цій авансцені були, чи й досі залишаються, Анатолій Сергійович відіграв по-справжньому важливу роль.

У пізньорадянські часи його біографія могла бути зразком такої собі “dream story” про те, як хлопець із провінційної Бершаді на Вінничині, не маючи жодних впливових покровителів і жодної іншої підтримки окрім власного природного розуму й наполегливості, з дипломом інженера-механіка став у 36 років першим обраним на альтернативній основі керівником українського комсомолу — що тоді автоматично означало й членство в ЦК КПУ, і майже автоматично — депутатський мандат у тій Верховній Раді першого скликання, що проголосила незалежність України.

У 1994 році цей депутатський мандат Анатолій Матвієнко втратив. І натомість створив разом із теж уже на той час експрезидентом Леонідом Кравчуком Фонд сприяння розвитку мистецтв, який багато зробив для підтримки талановитих митців у кризові дев'яності.

А через два роки він запустив амбітний політичний проєкт Народно-демократичної партії, яка, за задумом Матвієнка, мусила об'єднати все чесне, патріотичне й професійне в українському політикумі. Об'єднавчий з'їзд, що утворив НДП взимку 1996-го, справді був місцем, де зійшлися разом Іван Плюш, Михайло Сирота, Віктор Ющенко, Олександр Ємець, Володимир Філенко, Тарас Стецьків, Костянтин Ситник, Євген Кушнар'ов та десятки інших “зіркових” тоді постатей. Це була перша спроба публічної, підконтрольної загалу “партії влади”.

Ця спроба тріскуче провалилася, розбившись об небажання Леоніда Кучми з кимось публічно радитися і, тим більше, перед кимось відповідати. Анатолій Матвієнко, який старанно залучав до партії справді кращих на той час управлінців, сам став заручником своєї кадрової політики. Приведені ним-таки люди в масі своїй напередодні виборів 1999-го підтримали Кучму й не підтримали свого лідера, який повинен був піти разом із меншістю прибічників у політичну невідомість.

Але Анатолій Матвієнко у свої 46 аж ніяк не годився на роль політичного “пенсіонера”. Об'єднавши свою новостворену Українську народну партію “Собор” з Українською республіканською партією Левка Лук'яненка в УРП “Собор”, він зумів “зіліпити” одну з найсимпатичніших політсил початку “нульових”. Це, мабуть, була єдина в історії України партія, в проводі якої було стільки провідних науковців, діячів культури, інтелектуалів, професіоналів, ветеранів визвольного руху.

А сам Анатолій Матвієнко став однією з чільних постатей кампанії “Україна без Кучми”, Форуму національного порятунку і Помаранчевої революції. Сьогодні, напевно, мало хто пам'ятає про це, але на феєричному (як і все в ті дні) з'їзді депутатів місцевих рад в Українському домі саме його було обра-

У кафедральному Золотоверхому Михайлівському соборі 23 травня відспівали Анатолія Матвієнка, який відійшов після майже трирічної мужньої боротьби з підступною хворобою. Попри карантинні обмеження, попрощатися з покійним прийшло дуже багато людей, починаючи від п'ятого президента України Петра Порошенка. Адже Анатолій Матвієнко був без перебільшення легендарною постаттю української політики, у чийо долю вкарбувалися всі яскраві перемоги, болючі поразки й фатальні невикористані можливості перших десятиліть української незалежності.

но головою Всеукраїнського центрального виконавчого комітету — резервної структури, покликаної “легітимізувати” Майдан у разі, якби Верховна Рада залишася заблокованою і не здатною ухвалювати рішення. На щастя, ця структура з пам'ятною в історії аббревіатурою ВУЦВК не знадобилася, — але те, що на її чолі виявився Матвієнко, про щось таки говорить.

Перемога Ющенка стала водночас великою поразкою і його самого, і його команди. Анатолій Матвієнко не став винятком. У президентську голову хтось уклав був нещасливу ідею відрядити його до Сімферополя керівником кримського уряду — хоч неважко було зрозуміти, як стріне тотально контрольований мафією та російськими спецслужбами Крим

потрібне просвітництво — і не лише підтримував видання книжок Євгена Чикаленка чи Василя Стуса, а й здійснив близько десятка подорожей Україною: пішки, на велосипедах, на яхтах, на мотоциклах вітчизняного виробництва, нарешті, на яхтах за нечислимим сьогодні вже маршрутом Київ-Севастополь і під гаслом “Дніпро й Чорне море єднають Україну”.

Метою таких подорожей були не тільки спортивні досягнення (хоч Анатолій Матвієнко був водночас і дієвим головою Федерації спортивного туризму), а насамперед зустрічі з простими людьми у спробах пояснити: що таке українство. І хто зна, якби українців-романтиків, готових так подорожувати в Крим чи вздовж східного кородону

“націоналіста” й романтика Матвієнка. Його кримська епопея противала п'ять місяців — і закінчилася прогнозованим крахом.

Після того він ще повернувся й у велику політику (про відхід із якої поспішив був оголосити), і в секретаріат президента Ющенка, і в Верховну Раду. І взяв активну участь уже в новій Революції Гідності. Але для Матвієнка-політика це було вже згасання. Нова доба вочевидь суперечила його романтичним уявленням про те, що на перше місце слід ставити національний інтерес, потім — партійний, а потім — особистий.

На хвилі 2014 року він ще раз, уже вшосте, став депутатом — цього разу від Блоку Петра Порошенка. Але і в тій далі не найгіршій (як ми сьогодні розуміємо) Раді навіть при початку, ще до хвороби, виконував скоріше роль такої собі політичного “резонера”, здатного тверезо й спокійно розкласти все по полицях, звертаючись до свого справді унікального досвіду. Проте на ухвалення по справжньому важливих рішень він уже, очевидно, не впливав.

Відтак зоряним часом для Анатолія Матвієнка залишався таки початок “нульових”. Він щиро вірив, що Україні потрібна потужна партія національно орієнтованих професіоналів — і небезуспішно її будував. Він щиро вірив, що

на Донбасі, було б на порядки більше (а головне, якби до всього цього серйозніше ставилися й усі без винятку українські владні команди), можливо, що й події весни 2014-го розгорталися б тут дещо по-інакшому.

У доробку Матвієнка-політика були не тільки поразки, але й перемоги, що мають далекосяжне значення. Нагадаю лише про дві. Саме він став мотором ухвалення в один день спільної Декларації Сейму й Верховної Ради у справі Волинської трагедії 1943-го. На жаль, відхід лідерів польської правлячої партії “Право і справедливість” від принципів цієї Декларації зумовив пізніше перетворення для багатьох у Польщі трагедії на привід для розгортання “історичної війни” між двома сусідніми народами. Але сама Декларація досі залишається єдиною потенційно взаємоприйнятною для обох сторін моделлю ставлення до тих трагічних подій.

Нарешті, саме Анатолій Матвієнко в ролі голови парламентського комітету з місцевого самоврядування заклавав у 2002-2004 роках основу для однієї з небагатьох успішних українських реформ, яка потенційно зробила місцеву владу по-справжньому ефективною. Саме завдяки тодішнім напрацюванням Матвієнка став можливим той феномен успішних територіальних

громад, який лишає нам таки надію перетворитися колись на нормальне європейське суспільство.

Звісно, Анатолій Матвієнко не був простою людиною. Він був яскравим лідером, з усім добрим і поганим, що притаманне яскравим особистостям. Йому складно було співіснувати з іншими яскравими лідерами в рамках одного політичного проєкту. Саме цим, очевидно, було зумовлене його “політичне розлучення” з Юлією Тимошенко, щодо якої він відігравав помітну стримуючу й облагороджуючу роль на початку “нульових” в рамках тодішнього БЮТу.

Брак політичної гнучкості часом змушував його відразу ж переходити в глуху опозицію там, де більшого, напевно, можна було б досягнути, діючи дипломатичніше. Неодноразово бувало, що він зачаровувався людьми, від яких краще було б триматися подалі — і потім сам не знав, як зупинити їхнє переможне просування “по трупах”. Або ж ставав “локомотивом” для тих, хто просто використовував його в кар'єрному поступі. На його виправдання скажу: і ті роки, коли Анатолій Матвієнко тримався на авансцені, не були сприятливими для романтичних ідеалів і передбачали складний набір прагматичних компромісів.

Анатолій Сергійович дуже еволюціонував на шляху від комсомольського ватажка до одного з найінтелектуальніших українських політиків (читання було його пристрасною). Та й за вдачею, напевно, він був іншим на світанку незалежності, на початку “нульових” і в останні роки. Напевно, він ставав мудрішим і зваженим, толерантнішим до інших. Але при цьому незмінно вірив у свої ідеали. Останній проєкт, до якого він, уже тяжко хворий, намагався мене долучити вже минулого літа, було зібрання в Городенках на Прикарпатті, на батьківщині його чарівної й мудрої дружини, професора-психолога Ольги Василівни, представників кількох поколінь українських родин, які уславилися в науці, мистецтві, підприємстві, громадському житті. Отже, він до кінця сподівався на просвітництво і вважав його критично важливим.

Анатолія Матвієнка дуже бракуватиме тим, хто пройшов разом з ним політичні баталії дев'яностих-“нульових”, навіть далеко не в усьому з ним погоджуючись. Бракуватиме тим, хто здійснював з ним разом різні культурницькі проєкти. Бракуватиме тим, хто разом із ним сховався на Говерлу, ішов на яхті, їхав на велосипедах і мотоциклетах, плив на байдарках по різних закутках України, прагнучи зрозуміти її таки українською.

Його фатально бракуватиме й українському політикуму. Адже й за всього скептичного ставлення до “зеленої” команди не можна заперечувати, що чимало її представників потенційно здатні еволюціонувати в бік патріотизму й відповідальності. Але для цього повинні бути зразки для наслідування. А з цим із кожною черговою втратою в нас робиться усе сутужніше й сутужніше.

Поховали Анатолія Матвієнка в рідній Бершаді. Він дуже любив цей куток Вінничини і колись був навіть прийшов сюди з Києва пішки до живих іще в той час батьків. Сьогодні вже інші, молодші, приходять туди до нього самого, підтримуючи той зв'язок поколінь, який, попри все, лишає Україні надію на краще майбутнє.

Тріумфальна весна 1918-го

До 102-ї річниці визволення Полтавщини від російсько-більшовицьких загарбників

Сергій ГОРОБЕЦЬ,
Сергій БУТКО,
співробітники Північно-Східного
міжрегіонального відділу УІНП

Закінчення.
Поч. у ч. 14-15 за 2020 р.

Визволення Полтави

Наприкінці березня основні сили Запорізької дивізії продовжили наступ, не даючи ворогу відпочити й закріпитися. Оскільки більшовики підірвали залізничний міст через річку Хорол, просування вперед довелося без підтримки бронепотягів. Біля річки Псьол наскочили на радянський відділ, більшість якого полонили, бо противник не встиг переправитися. 2-й Запорізький полк Петра Болбочана скористався панікою червоних на іншому березі й зайняв станцію Яреськи. Але продовжити рух вперед не було змоги — після двох днів безперестанного наступу люди просто падали від утоми. Промоклі від дощу й голодні, вояки позасинали в Яреськах.

Тим часом вночі підійшли більшовицькі ешелони, висадили піхоту і почали наступ на станцію. Перебили охорону, пішли на село, де перебували основні сили й штаб. Коли перевтомлені запорожці таки зорганізувалися, ворог був настільки близько, що обидві сторони зійшлися ледь не врукопашу. Українські кулемети зупинили агресорів, завернули і погнали назад. Ешелони ворога поспішно відступили, а бронепотяг, що прикривав відступ, побоюючись, аби йому не відрізали шлях назад, наскочив на свій ешелон, розбив його і сам зійшов з рейок.

Вдень радянська кіннота, підтримувана важкою артилерією, здійснила ще одну спробу атаки, але була відбита. Та під вечір червоні отримали підкріплення, тож наступ поновився. 2-й Запорізький полк і богданівці відкинули ворога, який тепер відступив аж під Полтаву.

Наступного дня запорожці просувалися вздовж залізниці, практично не зустрічаючи опору. Стало відомо, що ворог скупчується в районі станції Абазівка, і вранці 29 березня 1918-го батарея Семена Лощенка, який прославився ще під час бою під Крутами, розпочала обстріл станції, а запорозькі частини перейшли в наступ. Борис Монкевич: “Але ворог не реагував, і, підійшовши до Абазівки, запорожці побачили більшовицькі ешелони в огні, майно знищеним, а артилерію зірваною. Ворог зник у невідомому напрямку. Виявилося, що Гордієнківський полк із кінно-гірською батареєю, післаний з Лубен через Хорол—Решетилівку на Полтаву, блискуче виконав завдання”.

Гордієнківський полк просувався до Решетилівки наввипередки з німцями. Командир полку Всеволод Петрів згадував, як “заду загорніла на шляху маса німецької кінноти, що йшла за нами... Іхали ми все далі вгору, то кроком то трухцем, а німецька кіннота повільно, але постійно нас доганяла...” Український загін мав чимало новобранців, наповнину обновив коней, тож не міг витримувати темп і перед селом Родіонівкою пропустив союзників уперед. У містечку Білоцерківка, на півдорозі, невеличкий привал і — продовження маршу.

До Решетилівки підійшли вже цілком затемно, об 11-й вечора.

Наступного ранку (28 березня) запорожці виступили на Абазівку, де вже було чути стрілянину. “Залізничний шлях від Абазівки до Полтави йде вгору широкими закрутами де-не-де по глибоких ярах, де-не-де закритий хуторами. Отже, зручно маневруючи по цьому шляху, курять три російські панцирні потяги... і стріляють по спішеній німецькій кінноті, яка вогневым боєм намагається прочистити собі шлях через невеличкий потічок, що тече попри Абазівку і тепер є поважною перешкодою, бо має досить води і розмоклі

Петро Болбочан

береги”, — описує диспозицію Петрів. Бій тривав до вечора, після чого більшовики відступили, рясно поливаючи все навколо вогнем бронепотягів. Німецькі солдати лаштувалися на нічліг, тоді як запорожці зготувалися до вирішального ривка: “До нас підійшов стурбований німецький старшина і спитав, куди це ми йдемо, на що йому спокійно відповіли — “У Полтаву”. “Але там ворожа піхота”... “Проженемо!”

За 5 кілометрів від Абазівки розпочинається стрілянина, ворог тримає позиції. Тим часом телефоністи приєднуються до дротів, що йдуть вздовж шляху, зв’язуються з станцією Полтава—Центральна, зраділа телефоністка (“Невже наше військо?”) кличе до апарату командира місцевого червоного козацтва, якому геть не до вподоби більшовицькі порядки. Після наради зі своїми повідомляє, що якщо й не перейдуть на український бік, то принаймні не будуть виступати проти. Розвідка шукає шпарини в обороні червоних, раз по раз здійснюється стрілянина.

О другій ночі чотири вершники — місцеві селяни, що розшукували українське військо — обіцяють обійти російські загони та провести ярами до Полтави. Одна з сотень лишається біля шляху “для зв’язку” з німцями, які вранці почнуть атаку на Полтаву — аби ті не довідалися про справжні наміри запорожців. Решта гордієнківців негайно вирушають, просуваючись вузькою польовою доріжкою, а далі крутими звивистими ярами.

Небо вже сіріє, коли на горизонті починають малюватися силуети полтавських будинків, церков та фабричних споруд. Українці всту-

пили в місто з півдня. Розпочинається стрілянина звідти, де залишилися третя сотня. Аж раптом лунає потужний вибух і здіймаються клуби диму — такі не встигли, більшовики підірвали обидва мости через Ворсклу. За річкою, на низькому східному березі Ворскли, залізниця розділяється на дві гілки — на Харків та Костянтинівград-Лозову. По обох шляхах йде потяг за потягом відступаючих більшовиків. Артилерія обстрілює ворожі загони, що копошаться на іншому березі річки.

Всеволод Петрів: “Зміна судби... Чи думав я коли, як вчив в Академії Генерального Штабу в Петербурзі Полтавську операцію Петра І, що буду колись з тих самих горбів, із яких Запорозжці під рукою Костя Гордієнка, не маючи амуніції, лише безсило грозили п’ястками, спрямовувати Запоріжські Гордієнківські гармати, скоростріли та кріси і на те місце, де колись був табір царя Петра І і де тепер теж копошаться юрби московських військ”.

Більшовики обстрілюють місто з важких гармат зі станції Полтава—Харківська. Гордієнківці тіснять ворога, підтягується німецька батарея, Зрештою вогонь затихає, червоні відходять, в районі станції до 150-и вбитих та важко поранених росіян. В якості трофеїв — 1500 возів, повних награбованого майна, на самій станції також вдосталь різноманітного військового майна.

А в місто входять основні сили Запорізької дивізії та німецькі союзники. Полтаву звільнено від російського окупанта! На черзі — Харків.

Раут із союзниками

Підірвавши мости в Полтаві, червоні зупинили на кілька днів просування союзних українсько-німецьких військ на Харків. А оскільки на залізничних станціях за Полтавою залишилися чималі склади різноманітного військового майна, російські більшовики раз по раз робили вилазки на бронепотягах, аби його евакуювати.

За допомогою артилерії вилазки червоних було припинено. Війська спішно готувалися до подальшого наступу. Тим часом губернське земство влаштувало великий раут (урочистий звання вечір, прийом) для визволителів. Борис Монкевич: “Довгі столи через усю залу, заставлені срібним і кришталевим посудом, угиналися під великою кількістю страв і до-

рогих вин. Німецькі й українські старшини сиділи за столами впереміш. З промовами виступали представники міста, земства, українського командування і генерал фон дер Гольц... Раут протягнувся далеко за північ і закінчився танцями”. Всеволод Петрів: “Між тим із сусідньої кімнати чуємо замість нескладного гамору — пісню. Прислухуюсь, безумовно, українська: “Гей на горі там жєнці жнуть”. Слова ніби теж українські, але щось невизначне... Пішли та бачимо, як група німецьких старшин сидить на кріслах та на столах, а перед ними Олександр Григорійович дирижує цим імпровізованим хором. “А дивись, батьку, як українізуємо німців!” — каже Григорійович, посміхаючись. “Покинь, Олексю, шкода пісні!” “Ні, хай співають та вчаться, ковівка їх матері!”... “Кей! толіною, кей! целено-о-ю коцакі ітуть!”... Підсумовує Олександр Козьма, командир 1-го Запорізького інженерного полку: “Бенкет наш удався на славу: багато німців замертво розвезли по домам”.

Саме час поговорити про союзників. Пропаганда комуністичного режиму в часи СРСР малювала все в чорних тонах: окупація, грабунок мирного населення, реакція, терор. Виходила ледь не паралель з нацистським окупаційним режимом 1941-1943 років. Та й всі свої поразки більшовики пояснювали могутністю німецької армії, всіляко ігноруючи українське військо.

Насправді німецький уряд досить приязно ставився до українців та їхнього прагнення до незалежності. Інша річ, що експедиційні німецькі війська, які перебували в Україні, та їхнє командування іноді дивилися на все іншими очима. Не дарма ж по гарячих слідах деякі оглядачі використовували досить різкі формулювання, стверджуючи, що німецька політика щодо України будувалася “на непризнаванні її права на державно-політичне життя, на презирстві до її визвольних стремлень, на погорді українських діячів і заведенні суворого окупаційного режиму” (А. Крезуб). Однак реальність виглядала складніше, в ній перепліталися різні елементи й чинники.

Важливий момент: було домовлено, що українська армія підлягає безпосередньо своєму військовому міністрові, а під час спільних операцій проти більшовиків українські і німецькі війська тримають між собою оперативний зв’язок.

Українці, самостійні у прийнятті рішень, діяли рішуче, сміливо і швидко завоювали повагу союзників. Борис Монкевич: “Ці нові й перші наші союзники легковажили значінням української армії і тільки пізніше, в міру розвою бойових дій, почали її поважати”. Українці раз по раз опинялися в авангарді бойових дій і відчайдушно йшли вперед, коли німці воліли дочекатися підкріплень. І в джерелах того ча-

су ми не раз стикаємося з коректним і поважним ставленням німецьких військових до офіцерського корпусу. Зазвичай союзники з німецькою педантичністю сплачували за хліб та інше майно, отримане від селян та української влади. Втім, селяни насторожено сприйняли появу німців. Але тому було пояснення: привабливі більшовицькі гасла зробили свою роботу і, отримавши шмат землі, селяни вже не хотіли нічого чути про будь-яку “цивілізовану” чи “справедливу” земельну реформу. Всеволод Петрів: “Чим незможнішою була група, тим більше в неї невдоволення з приходу німців, тим більше побоювання змін соціально-економічних”. Або: “Селяни не проти Центральної Ради і за Україною, тільки бояться соціальних утисків і правих реформ з боку німців...”.

Спроби німців навести лад наражалися на опір селянства аж до повстань. На цьому в подальшому й зіграли більшовики. Але їхній остаточний прихід до влади спричинив не лише “колективізацію”. Більшовики чинили встократ жорстокіше, аніж “крявав” німці, вбивши голодом-генцидом мільйони українських селян у 1932-33 рр. Відтак радянські оцінки, як і подібні сучасні російські від офіційної Кремля, Українсько-Німецького союзу 1918 року не мають нічого спільного з реальністю і повинні бути назавжди ігноровані серйозними дослідниками.

Сучасний український історик Владислав Верстюк так узагальнив цю важливу подію у відносинах між нашими країнами: “Берестейський мирний договір поклав початок українсько-німецьким взаєминам, які продовжуються і в наш час. Ці взаємини від самого початку були складними, суперечливими, кожна сторона намагалася взяти з них те, що наперед було їй край необхідним, а це, в свою чергу, не могло не породжувати проблем та конфліктів. Фактично Центральної Рада стала жертвою цих конфліктів, впала, не виробивши модель ефективної взаємодії з німецькими військовими. Політичний режим Павла Скоропадського, який прийшов на зміну УНР, був поставлений у жорсткі умови співпраці з представниками Четвертого союзу”. Він спеціально наголосив, нагадуючи колегам-максималістам: “Саме німці подали УНР військову допомогу у боротьбі з російським червоним імперіалізмом. Якщо цей досвід у тих умовах виявився і не цілком вдалим, то сьогодні він актуально переосмислюється і в Україні, і за її межами”. Отже, при всій неоднозначності дій німецького експедиційного корпусу, слід пам’ятати позитивні моменти і поважні партнерські відносини з українськими вояками навесні 1918-го, в часи найбільших перемог і тріумфів. А в період правління гетьмана Павла Скоропадського Україна отримала кілька місяців перепочинку від війни для мирної розбудови держави.

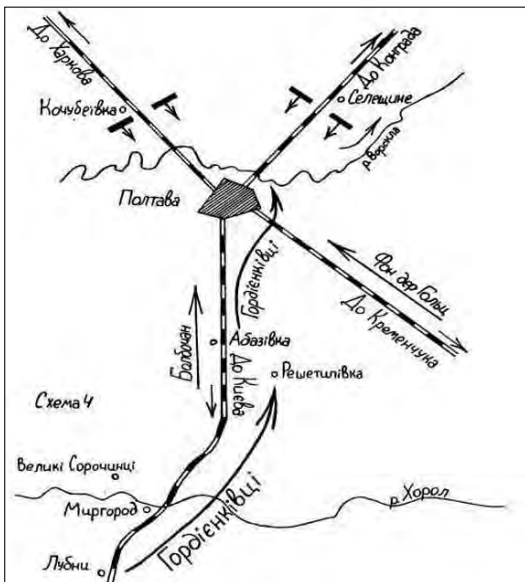

Схема наступу на Полтавщині армії УНР

Про тих, хто потрапляє до влади «з грязі в князі» До 85-річчя стахановського руху в Україні

Портрет українського героя-шахтаря — на заголовній сторінці американського журналу Times. 1930-і роки

Микола ТИМОШИК

Штучно створений рекорд

Після нечуваного погрому українського села штучно створеним Голодомором 1932–1933 років більшовицька влада всіляко намагалася поправити ситуацію і в колгоспах, і в промисловому виробництві.

Донедавна застосовувані адміністративні заходи (висилка на місця уповноважених, чистки колгоспів, відкриті суди найбільш злісним порушникам, зняття з роботи голів колгоспів, масована критика зі сторінок районної газети тощо) бажаних наслідків не давали. Цілком очевидно, що потрібний був позитив, орієнтир для наслідування. Таким на середину 1930-х років виявився стахановський рух по всьому СРСР та розрекламована через пресу ідеологічна акція із його розгортання в колгоспах.

1 вересня 1935 року всі транслятори московського радіо піднесеним голосом диктора передавали сенсаційну новину: звичайний шахтар із луганського міста Ірмине Стаханов встановив рекорд із видобутку вугілля: за норми на одного забійника сім тонн від видав за одну зміну на гора 102 тонни вугілля.

Прості люди в місті й селі, захоплюючись нечуваним трудовим подвигом шахтаря, не могли й підозрювати, що той рекордний показник був спланований і за часом: він робився не однією людиною, а кількома членами бригади. Для цього було спеціально обладнане освітлення в шахті, організовано безперерйне вивезення породи.

Втім за вказівкою високопоставлених ідеологів усе добуте вугілля в час тієї акції було приписано одному виконавцеві, а сам факт створення нового героя нового часу правляча партія вирішила використати для розгортання в країні пропагандистської кампанії, яка увійшла в історію як *стахановський рух*.

Як Андрій став Олексієм

Справжнє ім'я Стаханова до встановлення того рекорду було Андрій. Однак, Олексієм його “перехрестила” найголовніша газета країни рад “Правда”. А сталося це за таких обставин.

Відразу за радіоповідомленням про новий виробничий рекорд, на запит Москви до редакції газети “Правда” із луганського шахтоуправління надійшла листом коротка біографічна довідка про А. Стаханова. Ініціал А. не був розшифрований і журналісти “Правди”, не маючи надійного телефонного зв'язку, взялися це зробити на власний розсуд — в спеціальному випуску головної газети СРСР новий всесоюзний герой був іменований як Олексій Стаханов.

Це дійшло й до Сталіна. Втім, той владним тоном виніс такий вирок: “Газета “Правда” помилятися не може”. І за вказівкою генсека товаришу Стаханову було видано новий паспорт з новим ім'ям — Олексій.

Цього літа виповнюється 85 років стахановського руху. Молодші покоління українців нині мало знають про це дивне явище радянської дійсності. Вигадана ідеологами кремлівських кабінетів мильна пропагандистська акція мала на меті вчергове підняти на нові трудові подвиги знекровлені й зневірені від правління недолугою комуно-більшовицькою владою села та міста. Але у висліді — провалилася, поламавши на колишніх неозорих радянських просторах немало людських долів.

Після зустрічі в Кремлі товариша Сталіна із продовжувачами справи Стаханова — представниками промислових підприємств — черга дійшла й до села. Центр вимагав від місцевих партійних комітетів постійної інформації про хід розгортання стахановського руху в колгоспах.

Як не дивно, але приводом для розгортання стахановського руху в селах, скажімо, Чернігівщини послужив... скандал довкола молодої й енергійної колгоспниці із ніжинської Шатури Варвари Кичко.

Плоди заливання

У колгоспі ім. Блюхера стався тривіальний конфлікт на особистому ґрунті. До ланкової Варвари Кичко непристойно залився бригадир Дмитро Динник. Не отримавши взаємності, почав ставити дівчині перепони — не дав підводи для перевезення на бурякове поле добрив. Вона сама змушена була носити гній із колгоспних корівників в поле мішками на плечах; замість обумовлених 15 тонн гною туди вилінула лише третину. Ще й після чергової перепалки з ланковою бригадир разом зі своїм братом побив її.

Дівчина виявилася не з лякливих, написала заяву в міліцію. Там швидко взялися за справу й довели її до суду. Братам Динникам дали по два роки в'язниці суворого режиму.

16 березня 1936 року за матеріалами цієї справи в лосинівській районній газеті “Ударний Труд” з'явилася стаття “Суд пройшов, але справа не закінчена”. У ній шлося про те, що, незважаючи на засудження кривдників, Варці Кичко й далі заважають працювати в колгоспі.

Зацікавився цим сюжетом райком партії. Там вирішили використати його для подальших пропагандистських цілей. З області вимагали свіжих даних про стан розгортання стахановського руху в колгоспах та про подолання перепон на шляху його повсюдного провадження. Ланкова Варка Кичко цілком підходила на роль місцевої стахановки.

Шатуру вирішено було показати на весь район як село, де гальмується починання луганського шахтаря в цілому краї. Послали спеціальну бригаду уповноважених, яка підготувала проект ухвали спільного засідання бюро райкому партії і президії райвиконкому “про перешкоджання поширенню стахановського руху”. Окремим пунктом значилося: ухвалу опублікувати в районній газеті. Вона вийшла не лише розгромною для керівників двох шатурських колгоспів, а й повчальною та застережною для інших. Ось окремі пункти цього документу, опублікованого в “Ударному Труді” 20 березня 1936 року під заголовком “Про розгортання стахановського руху в колгоспі ім. Блюхера Шатурської сільради”:

“Голову Шатурської сільської ради Бойченка як неспроможного керувати і забезпечити розгортання стахановського руху в с. Шатурі, за систематичне п'янство і хуліганські вчинки, що межують із порушенням революційної законності і що на ділі в справі розгорнення стахановського руху став на антинародний шлях, з голови сільської ради зняти і притягнути до відповідальності. Райкому ЛКСМУ розглянути питання про перебування Бойченка в комсомолі.

Зауважити голові колгоспу ім. Блюхера т. Денисенку за те, що не дав відсічі бригаді Диннику, який перешкоджав своїми діями розгортанню стахановського руху”.

Крім того, районна влада зобов'язала скликати розширений пленум Шатурської

сільради за широкої участі колгоспників та обговорити завдання стахановського руху.

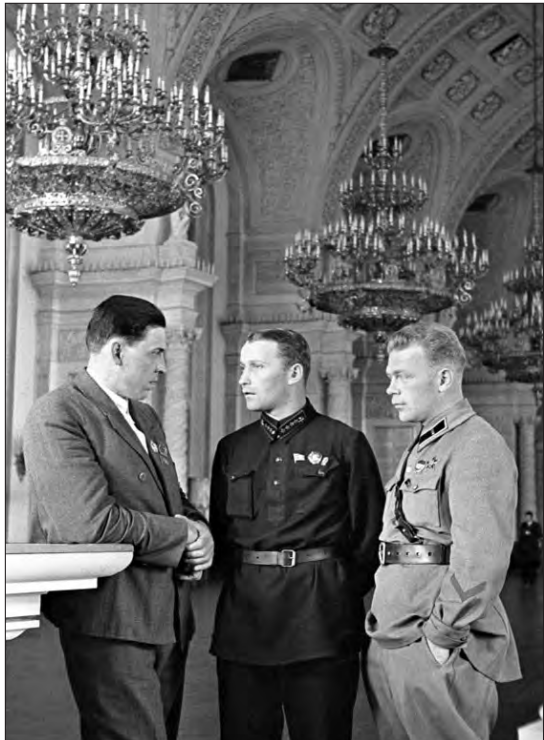
Окремо дане доручення закріпленому за селом уповноваженому Агєєву провести в Шатурі бригадні збори колгоспників, на яких обговорити значення стахановського руху, зокрема промову т. Сталіна на нараді стахановців промисловості і транспорту. Від керівництва села районна влада вимагала організувати конкретну допомогу п'ятисотенницям Кічко Варці і Чорній Улиті в їх боротьбі за високий урожай цукрового буряка.

Друкуювання повного викладу цієї постанови в газеті означало, що керівники сільських рад та колгоспів інших сіл району мали взяти її також для неухильного виконання.

Стахановка Варка Кичко стає сількором

Історія з Варкою Кічко мала продовження.

Після підтримки на районному рівні й до того не боягузлива ланкова настільки

Олексій Стаханов — депутат Верховної Ради СРСР. 1937 р.

осмілила, що правління шатурського колгоспу отримало незабаром гідного опонента. Дівчина, очевидно, не могла простити тамтешньому начальству потуранням знущанням над нею нахабного бригадира, тому стала активним викривачем усіх колгоспних недоліків зі сторінок районної газети. Притому, на протигаву іншим сількорам, які підписували свої критичні сигнали з місць псевдонімами, Варка Кичко не стала ховати своє авторство.

Так, уже в числі за 9 квітня газета публікує її першу критичну замітку з Шатури:

“Свині в колгоспі ім. Блюхера знаходяться в неприпустимо поганому стані. Особливо занедбані тут поросята. Хоч харчів для свиней достатньо, проте їх зовсім не бережуть. Був такий випадок. Бригадирі послали колгоспників відкрити кагат і вибрати звідти всі буряки для свиней, але самі не прослідкували за цією роботою. Внаслідок цього більше 30 пудів буряка залишилися під землею”.

Подвійне враження залишається від цієї публікації. З одного боку, добре, що про таке головотяпство сказано зі сторінок райгазети. А іншого боку, факти викладені однобічно. Поза берегами замітки залишилися відповіді на запитання:

- Чому серед винних названо лише бригадирів?

- Чому рядові колгоспники байдуже ставляться до роботи в колгоспі?

- Чому в них немає стимулу в праці на загал?

У цьому ж місяці (22 квітня, молодіжна сторінка райкому комсомолу “Кімопель”) Варка Кичко публікує другу скаргу зі свого села. Цього разу дісталось керівникам молодіжної організації:

“Комсомольська робота в Шатурі занепадає, комсомольські збори не проводяться, стінгазета не випускається, політнавчання немає. Я кругом зверталася. Але комсорг Свириденко та пропагандист Ярмоленко нічого не роблять. Я звертаюся з проханням до райкому комсомолу, щоб він допоміг відновити політнавчання, бо нам, комсомольцям, треба вчитися”.

Ось таку представницю нового покоління — енергійну і непоступливу комсомолку, стахановку, ланкову Варку Кічко — мала Шатура у 30-х роках минулого століття. На жаль, ні за газетою підшивкою, ні під час розмов із шатурськими старожилками не вдалося простежити подальшу цієї юної особистості.

А ким став Стаханов?

Варто сподіватися, що система не зламала життя Варки Кічко так, як це сталося із головним призвідцем явища стахановського руху — простим робітником Андрієм-Олексієм Стахановим.

За підтримки центральної влади кар'єра передового робітника миттєво підскочила вгору: партія посилає його вчитися до Москви в Промислову академію, направляє на роботу в народний комісаріат вугільної промисловості, поселяє в одному з краших урядових будинків на набережній ріки Москви.

Не усвідомлюючи того, що став всього лиш зняряддям радянської пропаганди, учораший малограмотний і малокультурний герой не зміг пройти складний тест на славу, високі матеріальні статки, почесні. Несподівано для нього відкрився другий бік слави, за яку мусив розплачуватися. Постійна п'ятника, одруження з малолітньою дівчиною, втрата під час бійки партійного квитка. Колишньому передовому шахтареві все сходило з рук, допоки в Кремлі правив його творець і покровитель.

Після розвінчання культу особи Сталіна за вказівкою Хрушова Стаханова, як символ однойменного всесоюзного руху — стахановського, — повертають на Донбас. Московська влада його сповна використала. Такий — зневірений, обілений, нахабний і пропитий — він виявився там не потрібний. Як і родині — сім'я фактично від нього відмовилася, надавши перевагу розкішному столичному помешканню.

Спровадивши штучно створеного героя до своєї першої домівки, на Донбас, Москва дає вказівку місцевим начальникам поселити його в гуртожитку та... знову дати до рук відбійний шахтарський молоток. З ним він міг мав ладувати краще, ніж із державними справами.

Помер Стаханов 1977 року в психіатричній лікарні на 72-му році життя...

За часів правління компартійного генсека Брежнєва на відзнаку 40-річчя стахановського руху давня донецька Кадіївка отримала назву Стаханов. 12 травня 2016 року на виконання Закону про декомунізацію цьому місту українська влада повернула історичну назву. Нині воно перебуває на непідконтрольній Україні території й іменується там Стахановим.

Печальна і повчальна історія. Для багатьох нині суших. Надто ж для тих, хто за нинішніх умов не порядної, не компетентної і не патріотичної влади несподівано й незаслужено потрапляє на її високі шаблі. За отим зневажуваним у народі ганебним і недовготривалим принципом — “із грязі в князі”.

Київ — село Шатура на Чернігівщині

Стожари

Стожари зводили до неба вежі,
Тонким серпанком сяяли вгорі.
В Великій Олександрівці — пожежі:
Цвіли троянди в кожному дворі.

Ласкаве сонце квіти цілувало,
В гаю кружляв легенький вітерець.
Мов привиди, стожари ті постали.
І хто краси оцеї є творець?

Під пишні шати, в тінь старого дуба,
Косулі йшли полуднувати в ліс,
Мені, малому, день такий був любий,
Бо літо красне на руках я ніс...

Літа, літа... Мов хмари, вдалеч линуть —
В дитинство, в теплі незабутні дні.
Мені б вернути їх хоч на годину...
Хіба що тільки у солодкім сні.

Шораз вогнем вулкану я палаю,
Коли не зайда і не бузувір —
Земляк мій українську мову лає.
Мій лютий гнів підтвердить вірш.

Шораз благаю з криком болю й муки:
Ви слово рідне в землю не топчіть.
Хоча б онуків дайте до науки —
Туди, де мова, мов орган, звучить.

Щоб рідне слово до небес підняти
І стерти слід недолі в краї цім,
В серця дітей любові вщерть налляйте,
Скупайте їх у слові золотім.

Спілкуйтесь українською, сини!

Наша мова — пісня солов'їна...
Чому ж в містах глаголять: “што” і “как”?
Ким навпіл поділено Вкраїну?
Чому здолав пшениченьку будяк?

Пісня наша ніжна, лебедина...
Без мови пропаде вона від ран.
Слово українське — то перлина,
Пісня українська — діамант.

Туга наша світла, журавлина...
Сохнуть верби, молять ясени:
Щоб не зникла з карти Україна,
Спілкуйтесь українською, сини!

Заповіт

Висів холодний місяць над лісами,
Туман промерзлий на барак сповзав,
На вежі сич заходився плачами,
Тужив надривно смертне “поховав”.

На нарах Настя тихо помирала,
Їй табір душу й тіло отруїв.
Вона криївку спалену згадала
І мужа, що до ранку не дожив.

Промерзлі стіни інеем покрило,
А Настю пропікав душевний жар:
У згадках рідне селище горіло,
Сягав вогонь той до сибірських нар.

А подруги ридали, сніг носили,
Їй клали на чоло, до спраглих губ.
Вона зболілим шепотом просила:
— Пошліть за сином у сусідній зруб.

Прийшов худенький літ п'яти хлопчина
І ручками за маму ухопивсь,

Олесь ЧАЙКІВСЬКИЙ Кров моя від прадідів упертих...

Дивився він дорослими очима:
— Не помирайте, — лагідно просив.

— Андрійку, ти вернешся в Україну,
Де синє небо, срібні явори,
Мій заповіт: ніколи, любий сину,
Ти мовою катів не говори...

Проїшли роки, вже дідом став хлопчина,
Розрісся, наче явір, родовід.
І мов коштовна дорога перлина,
До внуків перейшов той заповіт.

Анничка

На камінні крам свій розкладала,
Светрик збився в неї на руці.
Ялівець й модрину продавала —
Так от виживають в Трускавці.

У старенькій витертій спідниці,
Клопін на вродливому лиці:
Не беруть сьогодні щось ялиці,
Мрячить дощик тихо в Трускавці.

Задрімала під той дощ Анничка,
З площі линуть музика, пісні.
Поміж краму притулилась звично,
Продає товар свій уві сні.

Не є збиточний

Кидає кудись хлопчина
Грудочки безпечно,
Бавлячись, малу пташину
Вигнав із гніздечка.

Замелькали вгору крильця,
Йокнуло серденько,
Заховалася між гільце
Пташечка сіренька.

Засоромився хлопчина:
От я безголовий.
Підійшов він несміливо
До пташини й мовив:

— Я пташок завжди жалю,
Ти не рви серденько,
Кривди дітям я не вдію,
Повернись в гніздечко.

Я шпаківні сам майструю
У час неурочний,
Ще синичок я годую.
Я не є збиточний...

Пороги

Вві сні я чую ваш, пороги, гул.
Колись ви, мовби духи сивочолі,
Відлунювали гук потужний волі.
Чому ж народ невдячний вас забув?

Історики лиш знають імена:
Будила і Онука, Ненаситця.
Та забувати славу не годиться.
Нехай розквітне пам'яті весна.

Було, пороги кликали на змаг,
І нині кличе нас минула слава
Здолати грізну ворога навалу.
Козацький дух нуртує у синах.

Кров моя

Кров моя від прадідів упертих,
Століття віддзеркалюють у ній.
З козацтва ми, із лицарів безсмертних,
Гартованих в пекельному вогні.

Кров моя — отрута в грудях вражих,
У січах лютих згусла, запеклась.
Кров — це дар від предків славних наших.
Козацьку силу в бій вона вела.

Кров струмить невпинно і натхненно,
У всіх народів кольором одна.
А для мене, чуєте, для мене
Українською лишається вона.

Кров моя бринить, мов звук трембіти,
В ній стачає радощів, жалю.
Я в УПА не міг її пролити,
То хоча б у слово переллю.

Не нарікай на долю і втрати —
Гірша біда, коли брат йде на брата.

Тінь

Схопив я тінь, тримаю міцно,
— Чому, — питаю, — мов реп'ях,
Тьмяної ніченьки сестрице,
Повсюди ти, в усіх краях?

Та враз подумав: — Як без неї?
Куди не кинь свій зір, прецінь
У спеку стомливу липневу
Рятує світ холодна тінь.

На Близьких Млинах

На зупинці Бреуса ми вийшли,
Наш “Десятий” далі покотив,
У твоїм садку сміялись вишні,
Місяць із-за хмари їм світив.

То освітить винограду гроно,
А чи то кавказький чорнослив.
Кличуть нас до себе яблунь крони,
Матіоли пахощів розлив.

На Близьких Млинах блукає вечір,
Мати кличе: “Доню, спати йди!”
Стрепенулось серце молодече,
Не пускає місяць-молодик...

Десь трамвай мінає вже “Краюну”,
Із мостом Горбатим веде річ.
Мати забирає доню-панну,
На Близькі Млини упала ніч.

На пляжі “Лонжерон”

Причал поправив фрак вологий,
На хвилі кинув вогу тінь.
І чайок білих млосний стогін
Стискав небесну височінь.

На рейді пароплав протяжно
Зігхав, шукаючи причал.
На “Лонжероні”, в кінці пляжу,
Горіла ватра, мов свіча.

Туман стелився під ноги ночі,
За море біг Чумацький Шлях.
Там сміх притишений дівочий
Тремтів на спечених вустах.

Їх двійко грілось біля ватри,
Вродливі, схожі на краян.
Вона, мов скарб, тримала айстри,
Світив їм місяць-молодан.

Над ними, мов шатер, галузки,
Зозулі їм літа кують...
Отрок — русин, вона — з етрусків,
Шляхи їх з аріїв ідуть...

Обоє плакали й сміялись,
Немов не виділись тьму літ.
Враз небо яро засіяло,
Постав осяйний зореліт.

І їх не стало. Ніч укрила
Фонтан і срібний “Лонжерон”.
Десь чайка в сутінках квилала,
Десь вів бельканто саксофон...

Пригорнувся “Пересип” до лиману

Пригорнувся “Пересип” до лиману,
Руки-рури аж до хмар підніс,
Одягнувся в замріяні тумани,
До підніжжя кинув жовтий лист.

Грає промінь з мерехтливим морем,
На “Відраді” пляжна ще пора.
За лиманом степові простори,
Мовби Сфінкс, Живахова гора.

Спить гора, їй мріють сни щасливі,
Сняться Січ і сиві бунчуки,
В кармазинах, статні і вродливі,
На “Пересип” їдуть козаки...

Та ті сни солодкі обірвали
Заводські, уїдливі гудки.
І нащадки мовчки почваланали
Заробляти мідні п'ятаки.

Забуті могили

А над Усатовим орел летить,
На цвинтар оком гострим позирає,
Він видить скрізь розкидані хрести,
Їх вітер синьокрилий обвіває.

Ще бовваніють тесані хрести.
— А де могили їх? — орел питає, —
Чому нащадків не проймає стид,
Козацький цвинтар в дерезі втопає?

В могилах слава, шерблені шаблі.
Козацтво зайд гонило, било люто.
На українській, страдницькій землі
Знов мову вражу з матюками чути.

В могилах сплять посічені кістки,
А душі в небі, їм би відпочити.
Не можуть славні, поки земляки
Не пошанують пам'ять всіх забитих.

За хмарами в просторих небесах,
Збереться знов козацьке віче — Рада.
— Нащадки не догледіли наш прах,
Наш вирок їм: нема прощення зраді!

Верни їм пам'ять, Господи, верни,
Щоб душі спрагли врешті-решт спочили,
Щоб України вірнії сини
І славу, і могили відродили.

Прощались ми

Твоя хода велична, рівні брівки,
А погляд зразу серце пропікав.
Вродилась ти від знадної жидівки
І жида, що цвяхами торгував.

Я відчував, що міг тебе любити
Від білих ніжок і до чорних кіс,
Єврейчиків з тобою народити...
Та нас спинив Талмуду дряхлий віз.

Прощались ми, ти поглядом просила
Один промінчик з нашої весни,
Мою печаль сльозою оросила.
Де ми кохались, мальви поросли.

А ми?

Голосіють, дзвенять,
Будять пам'ять степи:
кельти,
варяги,
сармати,
ми!
Коней іржання,
Звуки сурми:
кімерійці,
скити,
готи,
ми!
Розплющивши очі,
Вийшли з п'їтьми:
франки,
елїни,
ляхи,
а ми?

Де магія моря і степу
чарує уяву мою,
здавав я Івана Мазепу,
до слави тернисту стежу.

Отут він стояв з козаками,
невиспану нічку стрічав,
із Карлом загоював рани...
Чоло огортала печаль.

А шляхом скрипіли ридвани,
в Сичавку тягли на нічліг.
В Полтаві московські шайтани
ділили добічі пиріг.

Якби ж то розвіялись чвари,
з'єднала народ короґва
і разом на ворога встали —
свободи зібрали б жнива.

Де магія моря і степу,
дарма вже шугають круки.
Не канула Слава у Лету,
зростають орли-козаки.

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ

Закінчення.
Поч. у ч. 14–15 за 2020 р.

А далі в неї про річку Ірклій: “Така спокійна, але як сильний вітер пожене води, вона надметься чорними хвилями, ніби згадає, що колись таки була “клятою”. А понад річкою ростуть високі верби, погойдуючи гіллям, ніби присипляють її. І раптом з-поміж верб вирине кущ калини, завжди красивої білим квітом влітку, червоними ягодами аж до пізньої осені. Високі очерети, казкові горобинці, пахуча лепеха, жаб’ячі півники, повзучий жовтець красуються біля самої води. В очеретах господарюють очеретянки, дикі качки, живе тут і птаха-рибалка, що вміє виманювати рибу своїм співом: “карась-карась-лин-лин-лин-скребу-скребу-ім-ім-ім”. Живе і сердитий водяний бугай, який виганяє вечорами хлопчаків з води...”

Вона не раз казала, що захоплена “портретом” Ташані у “Вирі”. Й можна стверджувати, що саме під тим впливом живописала Ірклій та Сулу. Не знаю, чи її писання було інспіровано Тютюнниками, чи цей хист був у неї вроджений, але переконаний: якби не Тютюнник, і вона сама від себе почала писати, то писала б якось по-іншому, сказати б, не вступаючи (і то так одверто) в Григорієві сліди. Тютюнник-старший, і Тютюнник-молодший, як напородив потужні творчі особистості, не могли не вплинути на неї. Гадаю, вони без особливих зусиль скорегували її літературну “оптику”. Знаю, скільки послідовників та епігонів з’явилося в Григора, коли він видав “Зав’язь” і “Деревій”. Так багато селюків із походження стало писати “під Тютюнника”. Мені те добре пам’ятається. Це було щось таке, як літературна інфекція чи мода.

Коли Олена Федотівна, оповідаючи про Григорія, раптом кидала якусь патетичну фразу, то Володимир Федотович одразу вставляв щось незлобиво іронічне. Видно було, що веселе словесне фехтування почувалося в цьому домі цілком природно. І, якщо в цьому раптом краще починало виходити в брата, то сестра нагадувала йому, що його прекрасне князівське ім’я — то ж її заслуга. Про це Олена Федотівна докладно розповіла в спогадах: “Батько хотів назвати хлопчика Наганом, Патроном, Трактором (була в 30-х роках така мода: називати дітей Турбінами, Комінтернами, Кімами і т. ін.). Я ж назвала братика Володею, а тому йому казала:

— Ти оди пиши мені за своє ім’я, а то був би Трактор Федотович і деренчав би все життя!”

Якось, коли я був у Дімарових у Мохначі, до нього приїхали кінодокументалісти, що мали зробити фільм про класика до його ювілею. Під час зйомок Анатолій Андрійович запалив їх ідеєю заїхати в Чорнобай і зафільмувати (“За одним рипом”, — як Дімаров назвав це) вдову Тютюнника-старшого і названу посестру Тютюнника-молодшого. Гостей двічі агітувати не було потреби. Й ось ми — цілим десантом! — у Черненків. Володимир Федотович клопочеться біля столу в дворі під деревами, а Олена Федотівна дає інтерв’ю. Оповідачка вона була справді талановита. Все в неї звучало картинно виразно й соковито емоційно. Можна уявити, якими були її уроки літератури.

Маю про те і свідчення, як мовиться, з перших рук.

1990-го було сімдесятиріччя від дня народження Григорія Тютюнника. Олена Федотівна попрахала мене, щоб і я виступив на вечорі, котрий влаштували в столичному музеї літератури. Завчасу прийшовши туди, я несподівано для себе побачив там Діану Петриненку. На моє подивоване запитання, як вона тут опинилася, артистка розповіла (це в заміжжі вона стала Петриненко): коли вона ще була Паливода (яке прекрасне прізвище!) і ходила зі стареньким портфеликом до школи, то там була її улюблена вчителька — Олена

Михайло Слабошпицький завершує четвертий том мемуарної прози “З присмеркового дзеркала”, котра побачить світ, як і всі попередні, у видавництві “Ярославів Вал”. Презентація її планується на початку вересня.

Подаємо фрагмент з книжки.

Поміж двох Тютюнників

Олена Черненко

Федотівна Черненко, з якою вони подружилися на все життя. І ніжнодушого, але зовні мовби завжди насупленого Григорія Михайловича завжди тепло згадує. Потім, коли Діана була на трибуні, вона цитувала й цитувала з пам’яті те, що особливо любить у “Вирі”. Потім у книжці “Не зміліє пам’яті криниці...” я прочитав, якою незалежною гордячкою та витівкуватою була ця школярка і як знайшла з нею цілковите порозуміння молода вчителька Черненко.

До слова про той вечір. Був там глибокий виступ Євгена Сверстюка, який наголосив: “Вир” — одна з найчесніших книжок української літератури. Бо не був Григорій Тютюнник номенклатурним письменником, що заповідливо брався писати на задану згори тему — він мав особливий слух на правду. І, якщо є в нього там подекуди якісь позитивні слова про партійців, то це — не данина кон’юктурі, а ширі ілюзії безхитрисного чоловіка. От узявся було Тютюнник писати роман із західноукраїнського життя “Буг шумить” і відчув, що його повело за кон’юктурною схемою “Піднятої цілини” Шолохова, й рішуче кинув ту роботу.

Знову подякую своїй звичці нотувати такі події у щоденнику. Читаю зреферований тодішній виступ Дімарова, який дуже не любив усяких теоретизувань та славослів’я. Його промови завжди були своєрідними усними новелами. Дімаров із сарказмом нагадував, яка вигадлива людська заздрість. Особливо в літературному середовищі. Він тоді вже був знайомий із Григорієм Тютюнником і, хоч був невисокої думки про його книжку оповідань, вірив, що в ньому визирає потужний талант. Був натовп Анатолій Андрійович головним редактором столичного видавництва “Радянський письменник”. Рукописів, за його словами, зібралось там стільки, що їх вислати б для того, щоб ними Дніпро загати. Але чогось публічного поміж них не знайти. Телефонували Дімаров до редакцій часописів: чи не з’явилося щось путнє там у редпортфелях? Ніде нічого. Тільки в “Жовтні”, коли Анатолій Андрійович, перебуваючи у Львові, зайшов туди, сказали: “Тютюнник припер цілий чемадан макулатури, — ці слова належали відповідальному секретареві журналу Петру Інгультському. — І називає це романом!”

Олена Федотівна написала в спогадах: “У “Жовтні” знали, що роман Григорія —

Олена Черненко

не макулатура. Знали і боялися, щоб Григорій не потрапив на сторінки журналу, бо тоді збліднуть ті, хто тримався за них не тільки як за хліб насущний, а й претендував на інші блага. Навіть Ірина Вільде, котра поважала Григорія Тютюнника як письменника, сказала йому: — Грицю, бійся Бога, ти ж займеш площу не одного числа журналу. Пропусти мене попереду, яко жінку. Добре? А Петро Мокійович Інгультський не лише назвав роман “макулатурою”, а ще й додав: “Ви розумієте, це ж розбій. Твій роман, Грицьку, з’їсть всі наші гроші!”

Тепер — слово Дімарову. Те, що він розповідав на ювілейному вечорі.

Пішов він до директора видавництва Олександра Дяченка. Повідомив йому: є цікавий роман Григорія Тютюнника. Буцімто роман із життя Західної України. “Про становлення радянської влади, розбудову колгоспів (що-що, а брехати навчився давно!). Директор видавництва вхопився за цю інформацію: мовляв, це ж саме те, що нам треба. Що партія вимагає!..”

Дімаров поїхав до Львова. Попереджений про його приїзд Тютюнник одразу прийшов до нього. Гірко мовив: ось, бач, приніс макулатуру. (Знав, що говорили колеги в нього поза спиною). Попрохав прочитати бодай десяток сторінок. Дімаров пообіцяв прочитати цілий розділ.

Наступного дня автор прийшов до нього за виразом.

І тоді Дімаров, за його словами, сказав ошелешеному Тютюнникові: “Хай живі класики тричі вмиються, щоб написати щось подібне!.. Примусив ти мене не спати всю ніч!..”

Дімаров вирішив, що порекомендує роман ще до виходу в “Радянському письменнику” журналові “Дніпро” — і в такий спосіб провчить інтриганів із “Жовтня”. Послав Тютюнника забрати перший примірник машинопису. Але там уже все знало. Мовби сорока ім те на хвості принесла. “Грицю, ти написав геніальний роман! Уже друкуємо з найближчого номера!” — обіймав його недавній хулитель. Люди — дуже загадкові істоти, сьогодні зі святою переконаністю може казати одне, а завтра з такою ж переконаністю — абсолютно протилежне.

Дімаров згадував, як каторжно працював Тютюнник над другою книгою. І як, одержавши звістку про наглу смерть друга, виїхав до Львова. Зайшов у квартиру, на яку так довго чекав Тютюнник. Вони з дружиною тільки встигли вселитися туди.

Олена Федотівна показала на стосик машинопису на столі: “Це вам, Анатолію Андрійовичу. Григорій хотів сам одіслати... Не встиг...”

У своїй мемуарній книжці “Прожити й розповісти” Дімаров пише, що передовсім вручив “Вир” найпершому критикові Леоніду Новиченкові. І той убив його своєю оцінкою: “Це хуторянський роман”.

“Той присуд пік моє серце, я вже не надіявся, що Новиченко залишить при собі свою думку, і тоді критична братія, не наслідуючись вступити в суперечку з критиком номер один, почне його тіпати, знаходячи те, чого автор і на увазі не мав...”

Та, до честі генерала української критики Новиченка, в московському журналі “Вопросы литературы” за 1960 рік він раптом вирік: “Роман Григорія Тютюнника написаний талановитою рукою. Навіть у тому випадку, коли внутрішньо сперечаюся з автором, не можеш не відзначити про себе життєвої достовірності, а часто й справжньої художньої пластичності багатьох змальованих ним образів”. Молодий критик Іван Дзюба, який швидко зробив собі голосне ім’я різкими виступами проти ідейної халтури напівкласиків та кандидатів у класики, сміливо наголосив: “Вир” — один із найвизначніших здобутків сучасної української прози”. Згодом Дзюба написав у спогадах, пояснюючи своє ставлення до автора та його твору: “Роман справляв глибоке враження своєю безкомпромісною правдивістю і художньою силою. Мені особисто він був ще й тим дорогий, що в моїх уявленнях виразно протистояв численним на той час “проблемним” повістям та романам, що доблесно белетризували вже зафіксовані в постановках поточні господарські конфлікти та явища, а народне життя штучно припасовували до різних модних “питань” (також переважно господарського порядку). Натомість “Вир” Г. Тютюнника відзначався не тільки мистецькою свіжістю, органічною пластикою, а й незалежністю авторського підходу, самостійністю, дослідницькою спрямованістю, глибиною народних характерів — твір доростав до якогось епічного саморозкриття суверенного народного життя...”

Олена Федотівна сумлінно зреферувала критичні реценції “Виру”. Поміж його прихильників бачимо ще Семена Шаховського, Івана Денисюка, Василя Фашенка, Костя Волинського, Івана Семенчука, Василя Земляка, Романа Іваничука. Сюди ж треба додати імена Віталія Дончика, Григорія Сивоконя, Миколу Жулинського, Михайла Ігнатенка.

Звичайно, деякі суперлативи провокують на дискусію, окремі перебільшення, патетичні й панегіристичні відгуки вимагають корегувань. Деякі аж кричущо заідеологізовані інтерпретації, як от, скажімо, в Михайла Логвиненка, викликають подив. На цьому виразно наголосила Олена Черненко, яка конкретно проаналізувала дилогічний особливості Логвиненкової критичної методи: “Він також писав про “Вир”, але з погляду соціалістичного реалізму. Початок нариса “Роман “Вир” Г. Тютюнника” такий: “Скромним товаришем з характером воїна-комуніста був у літературі Григорій Тютюнник”. Мабуть, і Михайло Семенович знав, що Тютюнник комуністом не був, і характер у нього зовсім не воїна... На думку критика, найкolorитнішим образом “Вир” є Валентин Дорош. Він — безпосередній вихователь мас, повчальний приклад для Тимка, формує його ідейний гарт, і... дуже дорогий та близький автору. Скажу прямо: найменш йому дорогий і близький. А щодо колоритності образу, то й мови не може бути. Тютюнникові, як і голові троянівської артілі, ближчий і зрозуміліший Кузь, хоч той все-таки злодій, і “крав” своє”.

І далі дуже важлива відповідь на ідеологічну бомбастику критика, відповідь, котра, як мовиться, ставить усе з голови на ноги: “Проблематика “Вир”, звісно, відмінніша від тієї, про яку пише М. Логвиненко, наголошуючи на боротьбі за зміцнення колгоспного ладу, на героїчній Велічній Вітчизняній війні, на керівній ролі комуністичної партії. Але ж глечиком молотка, яке приносив Парфен Гречаний додому з ферми, не зміцнити колгоспний лад, не поліпшити життя колгоспника. Героя-

ми у круговерті війни не стали ні троянівці, ні Дорош, ні Оксен: вони просто залишилися чесними в усьому до кінця”.

Цей казус потверджує філіппіки ядучого Загребельного про те, що переважна більшість критиків до невпізнання перебірають зміст художнього твору, самовпевнено взявшись його коментувати.

Я з подивом дізнався, що перед війною Григорій Тютюнник був під час навчання в Харківському університеті студентом Юрія Шевельова. Як і Олесь Гончар. І якщо Гончар був майже улюбленим студентом, то Тютюнник — нелюбим. Прогриміла війна, минули роки, й ось Ю. Шевельов (Юрій Шерех) раптом із такою відразою пише в своїх спогадах “Я — мене — мені... (і докруж)”. За його словами, Тютюнник особливо вирізнявся в студентському гурті. І йдеться тут не тільки про його специфічну зовнішність. “Єдиним, але дуже виразним винятком був Григорій Тютюнник, що пізніше ввійшов у літературу і навіть усплавився своїм романом “Вир”. Він був повний, думаю, своїх сільських вражень і тих віршів, що тоді формувалися в його свідомості, і мовознавчі мудрощі явно для нього були чимось зовсім зайвим, силоміць накиненим. Більшість хлопців у ті роки ходили без краватки, але у Тютюнника це було ніби демонстрацією, ніби він хотів лишатися в усьому сільським парубійком, і мені завжди здавалося, що від його потворного обличчя, з негритянськими губами, злими очима й непропорційно високим чолом під буйним чубом мало пахнути кізяками. Такий самий запах я відчув уже геть пізніше, коли став читати його “Вир” (я не міг його дочитати до кінця). Ближче його особистого життя я не знав, але враження він робив дуже відлюдькуватого, щонайменше в місті, — можливо, на селі він би повадився інакше. Конфліктів з ним я не мав, але ми не любили один одного”.

Що ж, у кожному індивіді є щось значно більше за нього, що диктує сприйняття інших і його ставлення до них. “На колір і на смак товариш не всяк”. Психоналітики пояснюють усе те психічними травмами дитинства, котрих індивід навіть може не пам’ятати, але ніщо в житті людини не минає безслідно. Важлива роль тут належить і всяким комплексам, котрі не схильна до самоспостережень людина може в собі навіть не помічати. Не останнє значення мають і духовна біографія, інтелектуальні пріоритети, всі ті стандарти, на котрі людина свідомо чи підсвідомо орієнтується. Є ще й такі фактори, як невтоленні амбіції, непереборна жадоба завжди й повсюдно горувати, а ще всякі інші причини несумісності людей. Інтелектуал Шевельов і заляканий своєю селянською, бідністю напівголодний студент Тютюнник були як представники різних планет. Пам’ятаю, яке подивування було прочитати про тертя — чи й навіть антипатію — між Шерехом і Маланюком, Шерехом і Державиним, Шерехом та Орестом. Люди — це тільки люди. А ми наївно бажаємо від них значно більшого. Принагідно викличу з пам’яті імена відомих чи навіть видатних письменників, які ажніяк не викликали захоплення в своїх сучасників, не були моральними еталонами чи приємними в спілкуванні з соціумом. Скажімо, волоцюга й убивця Франсуа Війон. Фантастичний нечупара, чванько й меркантиліст Оноре де Бальзак. Наркоман, хвалько й наклепник Едгар Аллан По. Чванькуватий, карикатурно ексцентричний сноб Оскар Вайльд. Або уявімо фанатичний окультизм Артура Конан Дойла та Вільяма Батлера Єйтса і все з цим пов’язане, що ускладнювало їхні стосунки з оточенням і творило про них своєрідну опінію.

Зрештою, пропоную тому читачеві, який свято переконаний, що письменник у житті — це сама приємність, рівна доброчинності і солодкава лагідність, ознайомитися з енциклопедією патографій “Безумні грані таланту” (В. АСТ. Астрель. Моск., 2004). Читаючи її, губиш усі натяки на сакралізацію тих, кого мав мало не за небожителів.

Цікаво, що глибокий і прозорливий інтелектуал Шерех зовсім не вгадав Григорія Тютюнника і не “розшифрував” його. За його невродливістю і відчуженістю ховалася м’яка й аж до наївної романтичності вразлива й добра душа. Багатьом до ближчого знайомства з ним здавалося: це твердокам’яний і напористий чоловік. Унікальний випадок невідповідності й різкої контрастності зовнішнього вигляду і душевної конституції. Про його внутрішню беззахисність і легку ранимість казали мені й Анатолій Дімаров і Павло Загребельний, і Василь Земляк, і Роман Іванчук, і Микола Петренко, й Григорій, і Юрій Балзю, й Володимир Черненко, й Олена Федотівна. Вона якось з гумором згадувала, що Григорій поінколи делікатно намагався її — вперту й завжди переконану в своїй правоті — вмовити вчинити так, як він пропонує. На що вона, сміючись відповідала: “Як батько вирішили — так по-материному й буде!” Тільки в своїх творчих справах він м’яко обороняв право на самостійність. Власне, й Дзюба з приємним розчаруванням пише, що коли вони познайомилися в Ірпінському будинку

Григорій Тютюнник (справа) з онуком Льва Толстого в Яснополянському музеї

творчості, то він аж повірити одразу не міг: цей груболиций із вольовим підборіддям чоловік виявився такої м’якої вдачі й архіскромності. І ще його вразили очі Тютюнника. Сумні й сповнені болю. Очі людини, що бачила багато горя, смертей і пережила великі страждання...

З розповідей Олени Федотівни мені запам’яталася така подробиця. Коли вони брали шлюб, Григорій Михайлович раптом їй сказав: мовляв, лишайся на своєму прізвищі, бо наше таке гірке, що шаста не принесе, не треба тобі бути Оленою Тютюнник — мав він на увазі й те, що батько був репресований, і доля всієї родини та його покручена, вони роковані на нещастя й горе. Олена Федотівна тоді змовчала, що і її мати була визнана “врагом народа” та відбула тюремне ув’язнення.

Здається, він був суворим і непоступливим ригористом. І мав на це всі права. Бо оплатив свої моральні імперативи своїм життям.

“Вир” засвідчив: нарешті Григорій Тютюнник знайшов себе. Тепер од нього можна сподіватися ще більшого. Він зумів вирватися з панівних тоді багатослівності й романтичної заквітчаності нашої прози. Дзюба свідчить, що про це тоді вони говорили в Ірпені, коли Тютюнник вразно пояснював йому свій вибір, наголошував на неафішованій полемічності свого письма з тодішньою переліреною й запатетизованою прозою. Василь Земляк наголосив, що “Вир” задуманий широко, розпочатий талановито, і, може, завершений неповністю не з його вини, — це справді подвиг. Українська проза з появою

“Виру” придбала ще якусь одну окрасу — може, ту безпосередність, котру приніс художник. Не манірну, не показну, не підлаштовану під народність, а щирі, переми-ту і дуже природну для його густого і в той же час вільного письма...”

У літературі, як і в житті, швидко змінюються погоди і моди. Зчаста все нове поспішно проголошується новаторським, а все вчорашнє, чим не удавано захоплювалися, категорично звинувачують в безнадійній анахронічності й замшлості. Кожне покоління покvapливо починає нову (нескінченну в ланцюзі століть) переоцінку цінностей. Призначаються нові кумири, фаворизуються нові естетики й поетики. Ще недавно канонізовані як класика твори, ховаються якнайдалі від людських очей у “запасники” історії літератури. Інколи про них та їхніх авторів згадують іронічно чи поблажливо. Залежно від характеру чи настрою того, хто згадує. Живі відсувають мертвих, розширюючи межі свого життєвого простору. І немає на те ради.

Думаю про долю “Виру”.

Те, що через майже шістьдесят років після появи “Виру” особливо динамізува-

Дозволю тут собі чималеньку цитату.

“Село Троянівка гніздиться в долині. На північ від нього Бєєва гора, покрита лісом, на південь — заткана маревом рівнина, по якій в’ється полтавський шлях. Обабіч шляху то тут, то там мріють у степу хутори, маячать на далеких обр’ях, як зелені острови по синьому морю. В центрі села тече річка з дивною, мабуть, татарською назвою — Ташань. Весною вона скресає, і тоді селяни б’ють ломами кригу, щоб не знесло ветхого місточка; літом пересихає так, що в деяких місцях її перебродять кури на сусідній хутір Залужжя і навіть там несуться, що є досі основною причиною сварок між троянівськими та залужанськими молодичами. Батькуватись жінкам дуже зручно: вийдуть одна насупроти другій, стануть на різних берегах і, гарненько поскладавши руки на грудях, починають: “Чого це ти, Мотре, мою курку на Залужжі припинаєш? Хіба вона твоя, чи що?” — “Хай тебе колючками до землі припне! Може, птиця води напиться прийшла та й перелетіла на сю сторону, так оце я вже й винна?” — “А щоб тебе кров гаряча спила, брехуха кривошия! Що ж ти ще й відкараскуєшся, що ти моєї курки не припинала, як моя зозулястенька приволокла на лапці шманделок твоєї спідничної пілки?” — і пішло, і пішло, що й до вечора не переслухаєш. Над річкою було дуже лунко, через те всі чули і про кожну таку чвару знали на обох берегах...”

Оглядаючи цей пейзаж із людьми, не можеш не згадати ауру яскравих полотен Опанаса Сластьона, Сергія Васильківського, Миколи Пимоненка, що з такою емоційною виразністю зобразили нурт життя нашої людини серед нашої природи, під нашими небесами. У всіх них — відчутно, сказати б, їхню генетичну спорідненість із усім зображуваним. Як і в Григорія Тютюнника, який, очевидно, почувався в обов’язку говорити про цих і від імені цих людей. Така думка письменника звучить у згадуваних Григорових спогадах.

Але повертаюся до Олени Федотівни.

Знаю, що в неї були складні стосунки з хлопцем, якого Тютюнники всиновили. Хтось навіть казав мені, що це через нього вона полишила Львів і виїхала в Чорнобаїв. Не знаю, чи це правда, а перепитати про це вже немає в кого. Та й то — вже зовсім інша розмова.

Коли ми познайомилися, вона ще була міцна й життєрадісна, але за десяток років уся її енергія пригасла. Час неблаганний ні для кого.

...Олена Федотівна довго слабувала. Спершу почали відмовляти ноги. Їм уже несила було носити вагу її надміру розповнілого тіла. Почалися проблеми з серцем. Ще раз підтвердилося: старість украй рідко буває без хвороб.

Вона переселилася в райцентрівський будинок для людей похилого віку. Не хотіла бути тягарем для братової сім’ї. А потім її не стало.

Знаю, що поховали Олену Черненко на міському кладовищі в Чорнобаї. Там вона народилася. Там і знайшла свій останній притулок.

Нещодавно до мене у фейсбуці озвучили її племінниця Вікторія. Вона з пієтетом говорила про тітку. І мені приємно було це чути. Бо часто — особливо в провінції — родичі, люди приземлені, поблажливо або й нищівно іронічно ставляться до тих, які живуть зовсім іншими інтересами. А дехто ще й засуджує: мовляв, одірвався (—лася) від нас, бо дуже грамотним (—ною) став (стала).

Слухаючи Вікторію, я несподівано — й це було зовсім не пов’язано з ходом нашої розмови, — подумав: а таки ж обом братам пощастило на Олену Федотівну. Вона як могла — допомагала їм бути самим собою. Була тією дорожньою підтримкою в їхньому житті, значення якої важко переоцінити в долях творчих людей.

Олена Федотівна вгадала таланти обох. Упритул це дається важче, ніж іздалеку. Про це є чимало розумних сентенцій.

Вдова Григорія Тютюнника вміла бачити й відчувати. І це — також талант.

Тарас Шевченко про картину Олександра Іванова «Явлення Христа народам»

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО, доктор історичних наук, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

“Новина ця для мене цікава своєю ненормальною”

Переважна частина ключової інформації по темі, заявленій у назві статті, міститься в Шевченковому записі в Щоденнику 27 липня 1857 р.

Отже, читаємо:

“Сьогодні за обідом Іраклій Олександрович¹ повідомив мені важливу мистецьку новину, вчитану ним у “Русском инвалиде”². Новина ця для мене цікава своєю ненормальною. “Инвалид” сповіщає, що нарешті колосальне чудо живопису, картина Іванова “Іоанн Христитель” закінчена! І була представлена римській публіці під час перебування в Римі імператриці — вдови Олександри Федорівни³. І за словами самого художника, в газеті сказано скроменого⁴, викликала фурор, якого він не чекав. Дай Боже нашому теляті вовка з’їсти. Але мені щось страшно за автора “Марії Магдалини”⁵. Двадцятирічний труд⁶ чи зберіг соковитість і свіжість життя, чи не зів’яв він, як південна розкішна квітка від довшого і непотрібного поливання? Чи не запліснявів він, як хмільне пиво від довшого бродіння? Боже борони всякого артиста від такого печального і запізненого уроку.

Ще будучи в Академії, я багато чув про той колосальний, тоді вже майже закінчений труд. Художники нерішуче говорили про нього. Аматори рішуче захоплювались, у тому числі й покійний Гоголь. Карл Павлович Брюллов ніколи ні слова не говорив про картину Іванова, самого ж Іванова жартома називав німцем, тобто кропуном. А кропання, за словами великого Брюллова, вірна ознака бездарності, з чим я не можу погодитися щодо Іванова, дивлячись на його “Марію Магдалину”⁷.

Таким чином, Шевченко доволі докладно, як для щоденникового запису, занотував яскраву новину, котра для нього була “цікавою своєю ненормальною”. Бо, ще навчаючись у петербурзькій Академії мистецтв (1838—1845) він знав, що академік О. А. Іванов, який перебував в Італії, як пансіонер Товариства заохочування художників і з 1831 р. жив у Римі, довгий час працював над картиною, присвяченою явленню народам Месії. Власне, це було відомо всім, хто цікавився живописом. І Шевченко був точним у фіксації з’явлення картини в майстерні художника, адже, зробивши перші ескізи у 1833 р., О. А. Іванов уже в 1837 р. переніс композицію на полотно, а наступного року відтиснував і тердесеною (темно-жовтою фарбою). До 1845 р. картина була фактично завершена, за винятком деяких штрихів. Достатньо нагадати, що відомий лист М. В. Гоголя до М. В. Вільгорського “Исторический живописец Иванов”, в якому блискуче описана картина О. А. Іванова, датується 1846 р. Але лише сам автор може поставити остаточною крапку чи нанести останній мазок пензлем у творі... Тарас Григорович і не заперечував очевидне, він лише турбувався сумніваюся, навіть побоювався, чи зберегла картина О. А. Іванова художню соковитість, свіжість і, головне, життєву переконливість, чи не зів’яла прекрасна південна квітка від надмірного поливання потом художника. Навіть пиво може перебродити й прокиснути.

Шевченко не міг не згадати свого великого вчителя К. П. Брюллова, який недо-

Продовжуємо проєкт “Подробиці Шевченкового життя”, вмотивований глибоким усвідомленням поетових слів із автобіографічного “Листа Т. Гр. Шевченка до редактора “Народного чтения” (лютий 1860 р.):

“Я наважуюся відкрити перед світом кілька печальних фактів мого існування... тим більше, що історія мого життя складає частину історії моєї батьківщини. Проте я не маю духу входити у всі її подробиці”.

Цього разу Володимир Мельниченко розкриває маловідому тему ставлення Тараса Шевченка до створення й демонстрації знаменитої картини Олександра Іванова “Явлення Христа народам”. Показано розходження Шевченка з Миколою Гоголем в її оцінці.

люблював О. А. Іванова⁷, жартома називаючи його німцем, тобто, занадто педантичним, скрупульозним, пунктуальним, одним словом, кропуном⁸. Очевидна ремінісценція оцінки К. П. Брюллова зустрічається ще в Шевченковій повісті “Художник” (1856), де йдеться про лист В. І. Штернберга із Риму: “Пишет, что ... видел он великий собор художников, в том числе и Иванова, автора будущей картины “Иоанн Предтеча проповедует в пустыне”⁹. Русские художники подтрунивают исподтишка над ним... А немцы вообще в восторге от Иванова”.

Втім, Шевченко й через багато років не збирався погоджуватися з К. П. Брюлловим, а мав особистий погляд на полотна О. А. Іванова, незалежний від його точки зору: “Шевченко не поділяв думки свого вчителя про “бездарність” Іванова” (О. П. Новицький). Тарас Григорович уже два десятиліття тримав у пам’яті прекрасну картину “Явлення Христа Марії Магдалині”, за яку, до речі, молодий художник отримав звання академіка:

“Як би я був радий, якби картина Іванова спростувала моє упередження. До колекції моїх майбутніх естамнів а la aquatinta¹⁰ додався б ще один чудовий естамп”¹¹.

Ішлося про те, що Шевченко вирішив після заслання зайнятися гравіруванням і хотів би звернутися до завершеного твору О. А. Іванова. Проте, записавши процитований текст, засланець знову засумнівався. Згадав, що прочитав в “Русском инвалиде” про картину знайомого по навчанню в Академії художника Ф. А. Моллера “Апостол Іоанн Богослов проповідує на острові Патмосі під час свята Вахха”, яку виставляли в Петербурзі, й завершив свій запис у Щоденнику 27 липня в одвертому замішанні: “Не знаю, чому я маю вигідніше поняття про картину Моллера, ніж про багатолітній твір Іванова”.

Всі ці Шевченкові сумніви й вагання вважаю не буденними, прохідними, а творчими, важливими, бо засланець уже жив майбутньою свободою — через шість днів, 2 серпня 1857 р., він залишив Новопетровське укріплення. Звідси й думка його про створення естампу за твором О. А. Іванова. Чи вдасться? Та й чи варто?..

Загальна тональність щоденникового запису — все-таки тривожно-скептична, навіть іноді насмішувата щодо О. А. Іванова. Згадаймо побіжно кинуте прислів’я: “Дай Боже нашому теляті вовка з’їсти”. Так у народі жартливо кажуть про що-небудь непосильне, неможливе для здійснення ким-небудь. Тим більше, що Шевченко мудро передбачив тодішнє сприйняття полотна О. А. Іванова серед багатьох художників і в суспільстві. Скажімо, через рік, улітку 1858 р., коли Шевченко, як і О. А. Іванов з його полотном, уже були в Петербурзі, мистецький журнал “Иллюстрация” писав: “Картина ця має мало недосконалостей, але всі вони зливаються в одному головному недоліку. Цей недолік картини в тому, що писалася вона 20 років. Вона прекрасна, проте як згадаєш, що Іванов писав її 20 років, стане досадно...”

Не забудемо й про те, що в Академії мистецтв у художника були недоброзичливці. М. В. Гоголь навіть писав ще у 1846 р. із Італії: “Сюда принеслись нелепые слухи, будто художники и все профессора нашей Академии художеств, боясь, чтобы картина Иванова не убила собою всё, что было доселе произведено нашим художеством, из зависти стараются о том, чтоб ему не даны были средства на окончание”.

З іншого боку, можна зрозуміти, що

митець, який десятиліттями “кропає”, тобто, в побутовому сприйнятті, працює повільно, неквапливо й, мабуть, погано, викликає недовіру й осуд у професіоналів і пересічних поціновувачів. Та визнаємо й те, що нині мало хто згадує чи, навіть, знає, скільки років працював справді талановитий художник О. А. Іванов над справді прекрасною картиною. Сам багато разів геть-чисто забував про це, стоячи перед унікальним полотном у Третьяковській галереї...

Тож і Шевченко не в усьому був однозначно правий...

“Як би я був радий, якби картина Іванова спростувала моє упередження”

Але врешті-решт вийшло так, що, познайомившись зі знаменитою картиною після повернення до Петербурга, Тарас Григорович не змінив свого скептичного ставлення до неї.

Щодо цього у спогадах Шевченкового приятеля кінця 1850-х рр. М. Д. Новицького є цікавий і дуже важливий, але мало ким помічений штрих:

“Водив він мене і по академічних залах, говорячи про мистецтво і подовгу зупиняючись біля різних більш чи менш відомих картин, а особливо біля славновісної картини Іванова “З’явлення Христа народам” та Брюлловської “Облоги Пскова”. Перша його захоплювала своїми деталями¹², особливо ж окремими посталями, але загалом він не був незадоволений: “Страшно вимовити, — говорив він, — а в цілому... ну, справжнісінький гобелен”¹³.

Отже, художник Шевченко не приховував свого захоплення деякими деталями полотна О. А. Іванова, особливо окремими посталями. Можливо, любувався фігурою раба, обличчя якого випромінювало сум’яття, розгубленість і недовіру й, водночас, надію, радість, замишування, навіть, екстаз... Мабуть, уважно розглядав Іоанна Хрестителя, котрий уособлював одухотвореність появою Месії... Втім, краще від М. В. Гоголя не скажеш: “Всех видней Иоанн Креститель... Всё, отправляя свои различные телесные движения, устремляется внутренним ухом к речам пророка, как бы схватывая из уст его каждое слово и выражая на различных лицах своих различные чувства: на одних — уже полная вера; на других — ещё сомнение; третьи уже колеблются; четвёртые понурили главы в сокрушении и покаянии; есть и такие, на которых видна ещё кора и бесчувственность сердечная”.

Певно, Шевченко пильно придивився до величної постаті Ісуса Христа, у нього єдиного обличчя не було виписано психологічно-скрупульозно... У М. В. Гоголя: “А Он, в небесном спокойствии и чудном отдалении, тихой и твёрдой стопой уже приближается к людям”.

Взагалі художник О. А. Іванов акцентував увагу не на тілах людських, а на обличчях, які виражали живі й глибокі людські переживання, емоції, що, безперечно, було відходом від академічної манери живопису... Знову-таки нагадаю М. В. Гоголя, який сказав про О. А. Іванова: “Художник может изобразить только то, что он почувствовал и о чём в голове составилась уже полная идея; иначе картина будет мертвая, академическая картина”. Тарас Григорович, очевидно, не міг не відзначити для себе, що майстер виписав сожне обличчя, кожну емоцію, показавши розмаїте, психологічно вмотивоване реагування різних людей в історичний момент явлення Христа... Справді, художник дуже хотів,

аби глядач перед його картиною відчув небесну велич унікальної миті...

Вважається, що в повісті “Портрет” М. В. Гоголь писав саме про картину О. А. Іванова: “Вся картина была мгновение, но то мгновение, к которому вся жизнь человеческая есть одно приготовление”. Художник поклав ціле життя, щоб еволюційно змінити малярство, створивши грандіозну симфонію кольору, в тому числі, навіть імпресіоністичного, нових емоцій і смислів. Уже стало хрестоматійним твердження, що він “випередив свій час”... Але Шевченко, врешті-решт, у цілому бачив перед собою полотно, дуже подібне до... гобелену, тобто, мальовничого килиму з витканою картиною, розрахованою на зовнішній ефект. І Шевченко, звісно, мав право на своє бачення й сприйняття твору!

Більше того, без його погляду — доброзичливого й, водночас, іронічного, критичного, — не було б і можливості вповні виокремити нині справжню цінність творіння О. А. Іванова.

Є версія про те, що несхвальна оцінка поетом картини склалася під впливом К. П. Брюллова, котрий упереджено ставився до творчої манери О. А. Іванова. Та ми вже знаємо з Шевченкового Щоденника, що той “ніколи ні слова не говорив про картину Іванова”, а, головне, Тарас Григорович явно не погодився з оцінкою К. П. Брюллова усієї творчості художника. І все-таки, все-таки... На мій погляд, в оцінці картини О. А. Іванова, який відійшов від канонів художнього академізму, виявив себе саме Шевченко-художник, сформований під впливом системи академізму й стилю класицизму¹⁴.

Нагадаю про маловідоме. О. А. Іванов прибув у Петербург 20 травня 1858 р., а вже 24 травня він отримав офіційний лист за підписом міністра імператорського двору В. Ф. Адлерберга¹⁵: “Государь Император Высочайше повелеть изволил — привезенную вами из Рима картину вашей работы выставить в Зимнем дворце в одной из зал по вашему избору, и, по осмотре этой картины Его Величеством, допустит публичку видеть оную... Прошу, доставив означенную картину в Зимний дворец, выбрать место для её постановки”¹⁶. Велика княгиня Марія Миколаївна — президент Академії мистецтв у 1852—1876 рр. — призначила художникові час, “щоб побачити картину”, виставлену в Білій залі Зимового палацу. Сам О. А. Іванов відвідав скульптора М. С. Пименова, “щоб запросити його — це справді талантновитіша людина, яка в Академії тепер працює”¹⁷. До речі, Шевченко також високо цінував його, називав “дуже достойним художником”. І, нарешті, 28 травня 1858 р. О. А. Іванов випадково зустрівся і познайомився з Шевченком. Записав про це 30 травня: “Третього дня ввечері о 6 годині я взяв карету, щоб привести графа Толстого, віце-президента¹⁷ у палац (Зимовий. — В. М.); у нього знаходилися і Пименов, і Шевченко — поїхали ми всі разом...”¹⁸. Якщо врахувати, що виставка картини “Явлення Христа народам” та всіх самотніх ескізів й етюдів до неї була офіційно відкрита 10 червня 1858 р., то Шевченко вперше побачив полотно за два тижні до того разом із особливо почесним гостем, віце-президентом Академії мистецтв Ф. П. Толстим, у присутності схвилюваного художника. Безперечно, що Тарас Григорович побував на виставі й після її відкриття в Академії мистецтв...

Враження від картини Шевченко виклав у листі до С. Т. Аксакова від 15 липня 1858 р.: “В Академии выставлена теперь картина Иванова, о которой было много и писано, и говорено, и наделала синица шуму, а моря не зажгла. Вялое, сухое произведение. Повторился Овербек в самом непривлекательном виде”.

Не випадково досі вважається, що саме Шевченко найсильніше виразив неприйняття твору “прогресивною частиною суспільства”. Справді, звучить убивчо: “Народила синица шуму, а море не запалила”. Втім, Тарас Григорович висловлював свою думку в Щоденнику і приватному листі, а

художникові доводилося вислуховувати й читати дошкульну публічну критику...

Щодо німецького художника Овербека Йоганна-Фрідріха (1789—1869), то він був головою малярської школи романтиків, так званих “назаретян”, які вдавалися до ідеалізації середньовічного мистецтва, відмежовуючись від реальної дійсності та суспільних проблем. Утім, ще відомий російський критик, історик мистецтва В. В. Стасов (1824—1906) наголосив: “У нас усі переконані, що він сліпо підкорився Овербеку та іншим німецьким релігійним художникам 40-х років. Але це цілком невірно. Він відчував їхню талановитість... приймав од них, що визнавав хорошим, але ніколи раболопно не йшов по їхніх п’ятах...” На думку сучасних шевченкознавців, “зіставлення з ним (Овербеком. — В. М.) О. А. Іванова безпідставне; насправді творчість О. А. Іванова, полемічно спрямована проти естетичних принципів і творчої практики Ф. Овербека, була перерейнята глибокими й тривожними суспільно-значущими роздумами, волелюбними прагненнями, гуманістичним змістом (що відзначала вже тогочасна критика в особі О. Герцена й М. Чернишевського) і становила важливий етап у розвитку російського мистецтва на шляху до реалізму”.

Читач, очевидно, звернув увагу, що свій лист до С. Т. Аксакова Тарас Григорович написав невдовзі — через 12 днів — після смерті О. А. Іванова: “Жаль, що це случилось с Ивановым, а не с каким-нибудь немцем, немцу бы это было к лицу. Бедный автор не выдержал приговора товарищей, умер, мир его трудолюбивой душе”.

А академічному коментарі до цих слів читаємо:

“Головною причиною передчасної смерті О. А. Іванова було нерозуміння його творчості багатьма сучасниками, стримане ставлення до нього керівництва Академії мистецтв та офіційної критики¹⁹, які не могли пробачити художникові відступу від академічних норм”.

Немає сумнівів, що все це було вкрай тяжким фоном і нервовим потрясінням останніх тижнів життя О. А. Іванова. Зокрема, вже згаданий В. В. Стасов особливо сильно наголосив, що в Росії художника “замучила і поклала в гроб громадська думка”. Проте помер О. А. Іванов, як відомо, від холери, про що писали з часу його смерті, а потім, у шевченкознавчому контексті, зафіксував О. П. Новицький в ефреміївському виданні поетового Щоденника й коментарі до нього (1927 р.).

Що стосується “якого-небудь німця”, то, можливо, Шевченко підсвідомо мав на увазі, що тільки-но згаданому ним німецькому художнику Й.-Ф. Овербеку йшов 80-й рік, а О. А. Іванову було лише 52 роки.

“Захоплений лист Гоголя нічого не сказав художникові...”

Отже, Шевченко захищував М. В. Гоголя до числа “аматорів”, тобто, непрофесіоналів, любителів у галузі живопису. Втім, у даному випадку насправді М. В. Гоголь упродовж багатьох років духовно супроводжував створення О. А. Івановим картини “Явлення Христа народу”, зокрема, даючи художнику доречні й глибокі поради. Скажімо, ще в березні 1844 р. М. В. Гоголь писав О. А. Іванову: “Поверьте, что до тех пор, пока не одолеет вами досада, а может быть, и совершенное отчаяние при мысли, что картина не будет кончена, до тех пор она не будет кончена”. Гоголезнавці припускають, що саме з цим листом пов’язаний запис, зроблений О. А. Івановим у чорновому зошиті влітку 1844 р.: “Згадую останній лист Гоголя і силкуюся встати на нову, ним вказану мені ступінь”. Ми пам’ятаємо, що наступного року картина була художником фактично завершена, принаймні так тоді думалося...

Але нагадаю, що й через понад десятиліття — у 1858 р. — О. А. Іванов представив у Петербурзі незадовго до смерті свою величезну картину (540 на 750 см), так і не закінчену остаточно — його вже підводив зір. Скажімо, хрестоматійно відомо, що на стегнах старого зліва — тканина сірого кольору, а у воді відображено червоний колір... М. В. Гоголь ніби пророчив неминучу незавершеність картини, що стала смыслом життя художника. Тільки тоді, коли Майстер відійшов в інший світ, його дивовижне полотно почало самостійне славнозвісне життя... На передньому плані

картини, найближче до Христа, зображено грішника, який кається, для нього О. А. Іванов зробив кілька начерків із фігури й обличчя Миколи Васильовича...

Втім, Шевченко в щоденниковому записі від 27 липня 1857 р. констатував по своєму: “Захоплений лист Гоголя нічого не сказав художникові, ні навіть досвідченому знавцеві, про цей твір”. Ішлося про вже згаданий лист М. В. Гоголя “Исторический живописец Иванов”, опублікований у книзі “Выбранные места из переписки с друзьями” (видавна у Петербурзі на початку 1847 р.). Вже 24 жовтня того ж року Шевченко писав В. М. Рєпніну із Орської фортеці: “Вот уже более полугодя я не имею никакого понятия о нашей бедной новой литературе, и я просил бы вас, добрая Варвара Николаевна, ежели достанете последнее сочинение Гоголя “Письма к друзьям”, то пришлите мне, вы сделаете доброе дело...” У січні 1848 р. В. М. Рєпніна відповіла з Яготина, що надішле книгу, а 19 березня зверталася до поета: “Извините меня, добрый Тарас Григорьевич, что я так долго медли-

О. Иванов. Явления Христа народоу. 1837—1857 гг.

ла с присылкою книги “Избранные места”, наконец, я их отправляю...”

Шевченко ніколи публічно не виступав проти “Выбранных мест из переписки с друзьями”. Усі наступні (після отримання надісланого В. М. Рєпніною книги в 1848 р.) Шевченкові згадки про М. В. Гоголя мали захоплено-позитивний характер, вони стосувалися самої суті творчості геніального письменника. Прочитовані вище рядки з Щоденника стали винятком, адже Шевченко в цілому критично сприйняв Гоголевий лист...

Дозволю собі не погодитися з поетовою оцінкою, бо насправді лист до М. В. Вієльгорського не лише духовно підтримав О. А. Іванова, але й дуже багато сказав і нині говорить, як знавцем, так і пересічним “аматорам”, поціновувачам видатного твору О. А. Іванова “Явлення Христа народоу”. У ньому Микола Васильович найперше просив грошової допомоги художникові: “Устройте же это дело; не то — грех будет на вашей собственной душе. С моей души я уже снял его этим самым письмом; теперь он повиснул на вас. Сделайте так, чтобы не только было выдано Иванову то нищенское содержание, которое он просит, но ещё сверх того единовременная награда, именно за то самое, что он работал долго над своей картиной и не хотел в это время ничего работать постороннего, как ни заставляли его другие люди, и как ни заставляла его собственная нужда. Не скупитесь! Деньги все вознаграждаются”.

Та в нашому контексті найважливіше полягає в тому, що М. В. Гоголь зробив лапідарний, але неперевершений опис картини, визначив її духовні смисли й перед-рік історичний успіх. Микола Васильович особливо наголосив, принаймні для історії, на тому, що знаменна мить і художня мета картини О. А. Іванова — зобразити незбагненне звернення окремої людини і всього людства до Христа:

“Иванов сделал всё, что другой художник почёл бы достаточным для окончания картины. Вся материальная часть, всё, что относится до умного и строгого размеще-

ния группы в картине, исполнено в совершенстве... Но как изобразить то, чему ещё не нашёл художник образа? Где мог найти он образец для того, чтобы изобразить главное, составляющее задачу всей картины, — представить в лицах весь ход человеческого обращения ко Христу? Откуда мог он взять его? Из головы? Создать воображением? Постигнуть мыслью? Нет, пустяки! Холодна для этого мысль и ничтожно воображение...”

Нег, пока в самом художнике не произошло истинное обращение ко Христу, не изобразить ему того на полотне. Иванов молил Бога о ниспослании ему такого полного обращения, лил слёзы в тишине, прося у Него же сил исполнить Им же внушенную мысль, а в это время упрекали его в медленности и торопили его!”

На мій погляд, лише М. В. Гоголь намагався справді глибоко, тонко й чуттєво збагнути справжню причину довготривалої роботи О. А. Іванова. Це те, що в Гоголевому листі міститься, незалежно від його сприйняття Шевченком.

ріплення в 1853 р. У засланні став другим і покровителем Шевченка.

² “Русский инвалид” — російська щоденна газета, що публікувала переважно повідомлення з фронтів, офіційні розпорядження і т. ін. На засланні була для Шевченка доступним періодичним виданням.

³ Олександра Федорівна (1798—1860) — російська імператриця, дружина Миколи I, мати Олександра II. Нещадно висміяна Шевченком у поемі “Сон” (1844). Побувала в майстерні О. А. Іванова в березні 1857 р.

⁴ Цікаво, що ці слова записані пізніше на полях Щоденника і додані до тексту за допомогою такого знаку: X.

⁵ Ішлося про картину О. А. Іванова “Явлення Христа Марії Магдалині” (1835).

⁶ Якшо врахувати, що сюжет картини О. А. Іванов замислив у 1832 р., його втілення в полотні відбувалося впродовж майже чверті століття.

⁷ О. П. Новицький лапідарно зафіксував явно неприязні стосунки, “що склалися між двома визначними художниками свого часу”.

⁸ У Шевченкового знайомого В. І. Дала: “Кропать — работать... дурно, не умеючи, кой-как...” До речі, у В. І. Дала та й інших словниках “кропун” відсутній — це поетів словотвір, який є синонімом “кропателя”. Тобто, партача, писаки, віршомача.

⁹ Одна з попередніх назв картини “Явлення Христа народоу”.

¹⁰ Аква tinta — метод гравіювання, що полягає у протравлюванні кислотою поверхні металевої пластинки з наплавленим асфальтовим чи каніфолевим пілом і з зображенням, яке наноситься кислотостійким лаком.

¹¹ Шевченка не міг не зацікавити зображений на картині О. А. Іванова біблійний сюжет першої появи Христа в народі.

¹² М. В. Гоголь писав, що в картині “Явлення Христа народоу” “всяка складка привлекает внимание знатока”.

¹³ Спогади про Шевченка. — К.: Дніпро, 1982. — С. 361

¹⁴ Див. Мельниченко В. Михайло Грушевський: “Шевченко — святий національний прапор”: 100 історій і розповідей про двох українських геніїв. — К.: Либідь, 2017. — С. 85—88.

¹⁵ Адлерберг Володимир Федорович (1790—1884) — генерал-ад’ютант Миколи I, директор канцелярії військового міністерства. У 1852—1872 рр. — міністр імператорського двору. З 1847 р. був причетний до Шевченкової долі. Зокрема, керував виконанням царського наказу про його заслання. Поет бачив у В. Ф. Адлерберзі одного з винуватців своїх багаторічних страждань. Першого березня 1858 р. Шевченко записав у Щоденнику в Нижньому Новгороді про те, що отримав дозвіл проживати в Петербурзі, але все ще під наглядом поліції: “Це работа старого разпусного японца Адлерберга”. Між іншим, лише Л. Н. Большаков свого часу справедливо поставив уже, здається, забуте питання: “Почему “японца”? Не во внешних ли особенностях лица и фигуры надо искать отгадку?” Оскільки в біографії Шевченка дрібниць немає, необхідно шукати відповідь і на це питання.

¹⁶ Александр Андреевич Иванов. Его жизнь и переписка. 1806—1858 гг. — СПб., 1880. — С. 328.

¹⁷ Толстой Федір Петрович (1783—1873) — російський скульптор, медальєр і живописець. У 1828—1859 рр. — віце-президент Академії мистецтв. Багато зробив для звільнення Шевченка із заслання.

¹⁸ Александр Андреевич Иванов. Его жизнь и переписка. 1806—1858 гг. — С. 333.

¹⁹ Справді, сам О. А. Іванов писав брату 25 червня 1858 р. “Сьогодні я почув, що з неділі (22 червня. — В. М.) з’явилася про мене стаття в “Сыне Отечества”, де протилежна партія мені, — як багато хто запевняє, Бруні (Ф. А. Бруні — російський живописець, ректор Академії мистецтв. — В. М.) та інші члени Академії прикрились іменем дуже маловідомого і поганого літератора (В. Толбіна. — В. М.). Статтю приносять до картини і читають, порівнюючи. Пименов мені говорив, що картина моя не вразила двір, як картина Брюлло” (тобто К. П. Брюллоу. — В. М.).

¹ Усков Іраклій Олександрович (1810—1882) — комендант Новопетровського ук-

Олександр ШОКАЛО

Про вічне й безвічне в українському житті

До роздумів про вічне й безвічне спонукав мене український письменник Вадим Пепа своїм проникливим дослідженням *“Віч-на-віч з вічністю”* (Вінниця, 2019) з приводу перекладу праці професора української історії Гарвардського університету Сергія Плохія *“Брами Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності”* (Харків, 2016).

Письменник В. Пепа слушно запитує: чому “від скіфських воєн”? А професор мотивує першою згадкою давньогрецького історика Геродота (V ст. до н. е.) про українські землі, що їх тоді греки називали збірним поняттям — *Скіфія*, а місцеве населення відповідно — *скіфами*. Звичайно ж, Геродот дивився на тодішні українські землі й на людей, які їх населяли, очима своїх земляків — *греків-колоністів*, і через політичну призму тодішніх прийдешніх кочівників — *скіфів*. Протягом наступних 2000 років на українські землі й на корінний народ дивитимуться так само — через призму колонізаторів і називатимуть то *Руссю*, то *Річчю Посполитою*, то *Російською імперією*, то *Советським Союзом*, а народ відповідно — *руськими, посполитими, росіянами, советськими*. Тільки в короткі періоди між чужинськими владарюваннями не-впорожених називатимуть *козаками*.

І греки, й скіфи колонізували українські землі одночасно — в VII столітті до н. е., й їхнє колоніальне владарювання тривало майже 1000 років, аж до ліквідації його *гунами*. Тодішня колонізація була воєнно-економічним союзом грабіжників скіфів і торговців греків для вивозу хліба з України. Комерційно-фінансовими агентами того союзу були еллінізовані в Північному Причорномор’ї юдеї *расія*. Дармового хліба було неміряно, а заробляли на українському хлібові тільки *скіфи, греки й расія* — тодішні зернотрейдери. І все так зване скіфське золото — еквівалент українського хліба, ціна пограбування українського люду. Важко уявити, скільки золота заробили на українському хлібові скіфи й греки майже за 1000 років грабіжництва, коли більшовики тільки за два роки голодомору 1932—1933 вивезли з України 82 тонни золота, яке вони через *торгівни* виміняли в українців за їхній же забраний у них перед тим хліб. Отож академічна історіографія, хоч і претендує “розказати всю правду про минуле”, обмежена писемними джерелами, в яких домінує своя фінансово-політична доцільність і далеко не досягнуто всієї історичної правди про українську старожитність і українське сьогодення, яке вже стає фальсифікованою історією.

Однак і в писемних джерелах ретельний дослідник віднаходить живе пульсування дописемної історії. Так В. Пепа простежує подібність космогонічних, світородних мотивів в українських колядках і щедрівках та в поемі “Метаморфози” останнього з поетів “золотої доби” давньоримської літератури Публія Овідія Назона, яку він написав під час заслання у 8—18 роках н. е. на західному узбережжі Чорного моря (нині м. Констанца, Румунія) й де переповідає античні міфи:

*Поки ще Море й Земля появились,
поки над ними
Небо прослалося,
обличчя однакове мала*

Природа... (Переклад А. Содомори).

А це з колядки — славня духові Сонця Коляді:

*Ой як то було з початку Світа,
Ой як не було святої Землі...*

Щодо подібності дослідник робить у розділі з символічною назвою “Овідій про колядки й щедрівки” обережний висновок: “Важко сказати, з яких же часів колядки й щедрівки заявляють про те ж саме, що проголошено в “Метаморфозах”. Залишається тільки здогадуватися та дивуватися з того, наскільки воно співзвучне”.

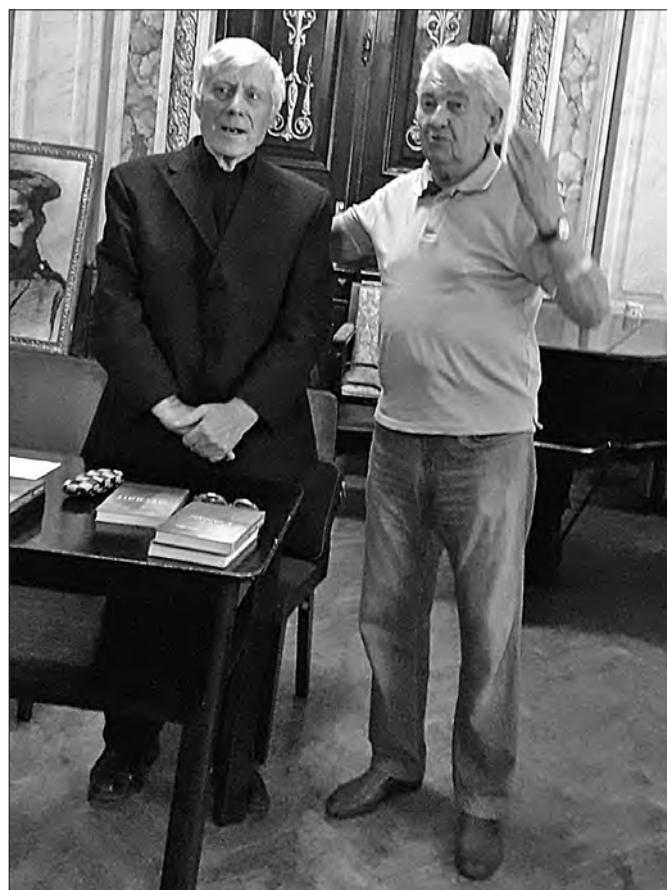
Співзвучність закорінена в споріднені космогонічно-міфологічного сонячного світогляду й світловизнавчої духовної традиції греко-римської й української сонцесповідних аграрних культур. Адже дав-

ні греки, давні римляни й давні українці, як люди агрокультури, не поклонялись надприродним богам, а жили за законами *Природи* й славили *Сонце*. Ось тому християнська церква й нарекла всі *давні аграрні, селянські народи* (греки, латиняни, українці й інші) *поганами* (від лат. *pag* — село, *pagani* — селянин, *pagus* — поле, територія поза межами міста). Бо селяни мали свій сонячний, природно-моральний світогляд, стійко трималися питомої природної агрокультурної звичаєвої традиції та найдовше в Європі чинили опір чужому, породженому юдаїзмом християнству.

До IV ст. термін *поганство* використовувався в первісному значенні — *сільська віра*. Надалі семантика цього запозичення в слов’янських мовах розширилась аж до лайливих слів — *поганий, поганець, погань*. Згодом набув поширення термін *язичництво*, утворений від церковнослов’янського *язык* — народ, *плем’я*. Церковнослов’янські терміни *язык, языки, язичники* — переклади з юдейських *гой* — народ, *гойм* — *народи*. Юдеї називали *гоймами, гоями* — *языками* всі інородні народи, а *язичництвом* — усі неаврамічні релігії та світогляди.

Вадим Пепа дошукується першоджерел історичної правди — *безвічного* в духовних реліктах, архетипах української культури, зокрема в одвічній космогонічній міфопоезії та в артефактах Мізинської археологічної культури — однієї з найдавніших пізнюопалеолітичних пам’яток Європи, хоч за звичкою й означає його як *вічне*. *Вічне* — те, що має певний вік, певний часовий відтинок свого існування і в нескінченному процесі *безвічного життя* минає з часом. А *безвічне* — те, що не має віку, позачасове, *непротичне*. Іван Бунін назвав історичні пісні й легенди про українське минуле та Шевченкову поезію “*вневременностью*”, відчувши й осягнувши в усьому тому *позачасовість, безвічність* українського життя.

Першим явив глибинне і всеосяжне історіософське поняття *безвічність* в осмисленні *позачасової суті життя* Тарас Шевченко наприкінці свого земного шляху:

Однокурсник Вадима Пепа Вадим Крищенко вітає автора *“Віч-на-віч з вічністю”* під час презентації

*Не плач, не вопль, не скрежет зуба —
Любов безвічну, сугубу
На той світ тихий принести...* (1860).

*І славу святую —
Молодую, безвічну...*

*Твої сестри-зорі
Безвічній попід небом...* (1861).

Безвічність, позачасовість віднаходимо в наших прадавніх усних пам’ятках: світородних міфах, космогонічних обрядових піснеспівах, епічних думах та історичних піснях, в яких пульсує безперервний струмінь духовної сутності життя.

Микола Гоголь усеосяжно розглядає українські народні пісні як джерело історичних знань: “*Я не розводжуся про важливість народних пісень. Це народна історія, жива, яскрава, виповнена барвами, істиною, яка розкриває все життя народу. ...В цьому відношенні пісні для України — все: і поезія, й історія, й батьківська могила. ...Пісні українські можуть цілком називатися історичними, бо вони не відриваються ні на мить од життя й завжди вірні тодішньому часові й тодішньому стану почуттів*”.

Як і для М. Гоголя, для П. Куліша українські народні пісні — “*прамати історії, а отже, й філософії*”; “*ці пісні, сповнені любов’ю до рідного краю, тугою про його злигодні й воювничим запалом, ... не давали людям забути свою стародавню волю і веселили сточування до всіх замірів і заповзять козацьких*”.

У цих проникливих осягненнях *безвічного* в усній історичній пам’яті українського народу розкривається світоглядна суть історіософського мислення наших великих письменників-істориків, які з морально-світоглядних засад питомої культури осмислювали минуле й нинішнє рідного народу, розрізняючи в ньому подієву, проминушу складову та духовну, *безвічну сутність* — *історію українського духу*. Ця *безвічна сутність* минулого має бути принаявна і в нашому сьогоденні, бо завдяки цьому історія і навчає нас жити.

Дошукуючись писемних історичних джерел про *вічне й безвічне* з нашого минулого, теж звернімося до М. Гоголя. З 1833 року Микола Гоголь почав готувати фундаментальну історію України “в шести малих або чотирьох великих томах”, про що повідомив у листі від 9 листопада 1833 р. своєму щирому приятелю — видатному українському історикові, етнографу Михайлові Максимовичу: “*Тепер я розпочав історію нашої єдиної, бідної України. Мені здається, що напишу її, що я скажу багато того, чого до мене не говорили*”. А в 1834 р. в № 24 “Северной пчелы” з’явилось його повідомлення про готовність перших томів цієї праці, й того ж року надруковано “Уривок з історії Малоросії” як вступ до історії з означенням “Том 1. Книга 1. Глава 1”. Та оскільки вся перша частина цілком перероблена, то цей текст надалі публікувався як окрема стаття під назвою “Погляд на упорядження Малоросії”.

Терміни *Росія й Мало-*

росія М. Гоголь використовує стосовно політичних реалій, тобто щодо метрополії й колонії, а найменням *Україна* означає природно-історичний, етнокультурний феномен рідного народу, характер якого суттєво визначили природні умови питомої землі й продуктивна праця на ній. За Гоголем, *руські, росіяни* — *продукт змішування й винародовлення різних народів у процесі колонізації русами фіно-угорських, тюркських та інших земель, а українці* — *продукт саморозвитку одвічних автохтонів України на своїй рідній землі в ладу з прибульцями, які живуть за законами цієї землі*. Гоголь з глибиною генетичною пам’яттю нащадка давнього українського роду й ясним моральним світоглядом зміг осягнути незбагненну для інших історичну й новочасну українську й руську реальності. *Геній Гоголя бачив рідну Україну як прадавній корінь українського історичного дерева, у який уїлася Русь як паразитарний наріст омели*. Описуючи жахливий, руйнівний безлад, хаос і тотальну роз’єднуючу, нищівну ненависть, які охопили все підневільне населення й які спричинили своїми міжусобними родовими чварами й феодальними війнами руські князі на колонізованих ними землях перед приходом монголо-татар, Гоголь проникливо характеризує той час як “*жахливо-нікчемний*”: “*Тоді історія, здавалося, застигла і перетворилася в географію: одноманітне існування, що ворухилося в частинах і було нерухоме в цілому, могло вважатися географічною належністю країни*”. Ця Гоголева застережна характеристика своєчасна донині. М. Гоголь домагався, щоб українські історики визначили та обґрунтували місце *України* у світовій історії. Завдяки літературному подвижництву самого Миколи Гоголя світ дізнався про *Україну* як про *природно-історичний, етнокультурний феномен*, відмінний од імперської Росії. Цей феномен зветься *Український світ*.

Морально-світоглядним дієвим чинником самоорганізованості *Українського світу* є *Український духовний тип*, сутність якого проникливо охарактеризував історіософ, народознавець Володимир Антонович: “*... Ніякими силами не можна змінити духовного типу людини — на це ми маємо чимало доказів із минулої й сьогодинньої історії. Нарід може під сильним натиском змінити зверхні ознаки своєї національності, але ніколи не змінить ознак внутрішніх, духовних. Можна говорити різними мовами світу, визнавати себе громадянами різних держав, служити різним культурам, але духовно змінитися не можна*”. Цю істину стверджували й стверджують своїм *духовним типом* і подвижницьким життям натхненні відкривачі *безвічного* в минулому й сьогоденні...

На завершення своєї натхненної книжки Вадим Пепа акцентує на *безвічних* сутностях: “*Марно заперечувати об’єктивне — історія таки вчить. Головне ж те, що її необхідно пізнавати, аби забезпечувати своєму народові майбутнє. А відтак і людству... Перед тонким прошарком національної еліти постають виклики суворі й жорстокі. Біль минулого спонукає до рятівних дій... Вичавлюймо зі своєї свідомості “склавинів” — рабів. Відчураймося раз і назавжди від “пактіотів” — платників данини варягам. Розпроцаймося безповоротно з “малоросами”. Берімо приклад з греків, щоб не бити поклони, як “раби Божі” (мається на увазі те, що по-грецькому — “діти Божі”) та й з уст католицьких ксьондзів не почути “раби Божі”)...*

“Віч-на-віч з вічністю” Вадима Пепа сприймається загалом як полемічний відгук на книжку С. Плохія “Брами Європи”. Та за полемічною формою пульсує глибоке прагнення автора осягнути суть української історії й сьогодення. Ця *безвічна* суть криється в непротичних вартостях української культури, в незнищенному духовно-генетичному кодові українства. Залучаючи до культурологічного діалогу з С. Плохієм безцінні усні пам’ятки прадавньої української міфопоезії, В. Пепа суттєво поглибив сприйняття й осмислення української історії, чим доповнив і писемний фактаж “Брами Європи”. Тож справедливо було б відзначити Шевченківською премією “Віч-на-віч з вічністю”, як у 2018 році відзначено “Браму Європи”.

Іван МАЛЮТА,
член НСПУ

Його чимала ошатна хата у селі Сичавка, яку збудував на початку 80-х років, проглядається звіддалік. Через степове поле — наврогостець. Навіть з узбережжя моря. Від новоявленого поселення хіміків і портовиків.

На садибі порається з самого ранку. Під акомпанемент мекання трьох кізок і цапа, що домагаються випасу на траві нетолочені. А це вже стає проблемою не лише під кінець літа. Навіть у основи бору, що його посадив разом із синами.

Дружина Олена, мати чотирьох синів і доньки, за фахом педагог, поспішає до міської школи. Згодом туди ж прибуває господар, зазвичай у громадських справах, зокрема просвітянських. Іноді прощує степовою стежкою. До узбережжя, щоб спершу відчуті подих горішнього вітру чи низовки.

Стихія моря розбухує уяву, додає впевненості у задумах. А поле прибережне, з евшановим запахом, навіює шемливі спогади про рідне село — Велику Олександрівку на Херсонщині, де народився. Саме йому присвятив чимало віршів, з нього ж постала й легенда про заснування чумацького поселення у Таврійському степу.

Я зазнайомився з Олесем Чайківським іще в середині 60-х років. На репетиціях самодіяльного хору під орудою студента Одеської консерваторії Віктора Синиці. Там же згуртувалося товариство на відродження народних традицій — колядок, щедрівок та ін. Потай обмінювались самвидавом, що його постачав Олекса Різників, який уже відбув перше покарання у Мордовських концтаборах.

1971 р. КДБ в Одесі провело, так би мовити, генеральну репетицію другої хвилі арештів правозахисників в Україні. Були ув'язнені мікробіолог Ніна Строката-Каванська, поет Олекса Різників та лікар Олекса Притика.

Саме тоді, під час допитів, ми з О. Чайківським перестрілися у зловісній будівлі КДБ на вулиці Бебеля (тепер — Єврейська). Я вже був майже на виході, а він лише отримав перепустку до слідчого. Стиха обмінялися іронічними репліками: куди готують тепер “гуртозидку” — на Мордовію чи трохи ближче? Цей епізод описаний у моїй книжці “Агов!” (2012).

Примусове звільнення його з роботи не було обтяжливим, на відміну од мене та інших знайомих з нашого товариства. Він був вантажником в одеському порту. Не подобається кадебістам? То піде працювати до продмагазину. У резерві — аж три ди-

Де магія моря і степу

Він — най... принаймні найпівденніший поет України. Для амбітних віршувальників-опонентів беру визначальним аргументом не римовану любов до чорноморських берегів.

Олесь Якович Чайківський (1938 р. н.) своєю просвітянською діяльністю — часто у поетичній формі — став своєрідним форпостом українства в містечку біля порту Южний (Південний!), що за 30 км з гаком від Одеси.

плони: агронома, товаровознавця й економіста.

З того часу я задовольнявся чутками про громадську та волонтерську діяльність О. Чайківського від спільних знайомих — Віктора Шапраніва, Олега Олійникова, Мирослава Мосюка та ін. Під час горбачовської перебудови він брав активну участь у відродженні одеської “Просвіти” (“Південна громада”), наприкінці 90-х очолював її. Піднімав одеситів на мітинги та акції протестів. Був делегатом з'їзду РУХу, I та II з'їздів Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Т. Шевченка.

Аж одного разу О. Різників розмову по мобіліці несподівано почав з вірша.

Шораз вогнем вулкану я палаю,

Коли не зайда і не бузівір —

Земляк мій українську мову лає.

Мій лютий гнів підтвердить вірш.

— Вочевидь, автор схильний до гіперболічних метафор, — висловив я припущення. — Але в такій ситуації це доречно.

— А тепер — без “вулканічних струсів”.

Кров моя бринить, мов звук трембіти,

В ній стає радість й жалю.

Я в УПА не міг її пролити,

То хоча б у слово перелю.

— Патріотика з надрином. Але обумовлена.

— А знаєш, хто автор таких поетичних зізнань? — інтригував Олекса. — Наш братим з одеського товариства Олесь Чайківський. Він видав уже кілька збірок, і я дав йому рекомендацію до НСПУ. До речі, є в нього й віршовані мініатюри.

Не нарікай на недолю і втрати,

Гірша біда, коли брат йде на брата.

Це повідомлення ще більше заохотило мене під час короткочасного перебування в Одесі (на початку осені 2019-го) до зустрічі з О. Чайківським майже через півстоліття.

Він очікував на мене біля автовокзалу в Південному. Такий же стрункий, худорлявий, лише зі срібною головою. Відразу повід до школи.

На другому поверсі зупинилися біля муляжу у козацькому строї. На повен зріст, наче живий.

— Твоя ідея? — запитально глянув на приятеля.

— Я лишень допомагав. Козака навіть обдарував взувачкою зі своїх ніг. Тепер тут посвячують учнів у козачата.

Заходимо до шкільного історико-краєзнавчого музею. У порівнянні невеликому кабінеті зібрано чимало археологічних знахідок. У центрі — макет куренів Запорозької Січі.

— Учні самі виготовили, — випередив моє запитання. — Звісно, не без підказок просвітян.

Мою увагу привернула на стелажі сучасна чашка-бляшанка, пробита навиліт.

— Це вже пам'ятка з російсько-української війни. Один наш земляк із друзями лише поїв і відійшов від столу, як осколок мінометного “сюрпризу” продірявив чашку, — обумовив Чайківський місце експонату.

— Чи не ти заохотив до створення музею?

— Я підспів дещо пізніше. І лише консультував. А ініціював наш просвітянин — покійний учитель історії Костянтин Кашперук, переселенець із Лемківщини. Призначний допоміжні Тараса Прокіпечка — директора коледжу імені В'ячеслава Чорновола.

Іще я був вельми втішений оформленням класу, що його курує пані Леся — донька Олесь. Вона наповнила його рідкісними виданнями творів Тараса Шевченка та книжками про нього. Вочевидь, не без допомоги батька-книголюбця. На відносно місці, біля класної дошки — промовистий витяг із листа поета, коли повертався із заслання, до Іраклія Ускова, коменданта Новопетрівського укріплення: “Якщо не дозволять мені жити у столицях, поїду до Харкова, в Київ, до Одеси... 17.02.1858 р.”

Насамкінець вийшли на шкільне подвір'я, до пам'ятника Т. Шевченку. Він не з бронзи, а з каменя-піщаника, одначе приємно вражає.

— Це все — лише частина наглядних здобутків нашої “Просвіти”, яку тепер, після мене, очолює художниця Лариса Дем'янишина, — повідомив Чайківський.

— Судячи з її творчого доробку, оформлення нею твоїх збірок, розробки проекту пам'ятника жертвам голодомору 30-х років у райцентрі, а також пам'ятного знаку Героям Небесної Сотні в Південному, можна не сумніватися і в її патріотичній налаштованості.

Співрозмовник розвів руками, мовляв, судитимемо не за сподіваннями, а за справами.

— Наша “Просвіта” багата на творчі особистості, а це — значний інтелектуальний потенціал. І разом робимо те, що можемо. А можемо стільки, на скільки знаємо, як писав один філософ.

За твердженням Чайківського, у місті досить активна молодь. Зокрема завдяки їй функціонує патріотична скаутська організація “Пласт”. Це складова просвітян, які домовляються про зустрічі з письменниками в школах, запрошують українських співаків, ініціюють художні виставки, виступають на міському телебаченні, організовують масові акції.

Коли зайшла мова про творчість, я пригадав поетичну версію приятеля про перебування гетьмана І. Мазепи в с. Сичавка. Чи є для неї історична підстава?

— За деякими даними на той час тут існувало невелике поселення, шоправда, під іншою назвою — Олександрівка. Мешканці його — переважно збігли селяни од польських магнатів на Поділлі — піддані турецького султана, займалися рибальством і виноградарством. І можна такі висловити припущення, що натомлений Мазепа справді міг зупинитися тут по дорозі на Волощину.

— А що тепер вважають головним просвітяни тут, на цих чудових незасмічених берегах? “Де магія моря і степу”, — за рядком того ж вірша про Мазепу.

— Ця магія мінливо-ілюзорна. І береги засмічені... суржином. Отож мовна проблема була й залишається пріоритетною. Навіть на прикладі візитки нашого міста. Наприкінці 70-х років компартійці спотворили його назву, іменуючи Южним. Хто, як не ми, просвітяни, повинні протистояти російщенню. Сподіватися на це за рішенням малоукраїнського уряду чи за указом такого ж президента держави не доводиться. І ми, просвітяни, відчуваємось, як у невидимім заслоні. Поки піде в контрнаступ національно свідоме молоде українство.

Повернувшись додому, я у вранішній молитві подякував Всевишньому за надану можливість ще раз зустрітися з О. Чайківським, най... принаймні найпівденнішим приятелем-однодумцем. Не статистично опосередкованим українцем на морському узбережжі, а рішучим, справжнім патріотом за будь-яких обставин.

В її Слові стверджуються Україна, нація, народ

У студентів-філологів Київського національного університету ім. Тараса Шевченка побували Генеральний директор видавництва “Фоліо” Олександр Красовицький та піар-менеджер видавництва Марія Суботіна. У співпраці з кафедрою історії української літератури, теорії літератури та літературної творчості, яку представляла професор Мирослава Гнатюк, видавець презентував три книжки видатної української письменниці й малярки, лауреата Шевченківської премії Емми Андіївської.

Тож свою творчу енергію вона змогла перенести на полотно, у Слово. “В її Слові стверджуються Україна, нація, народ”, — зауважила Мирослава Гнатюк. Вільно володіючи п'ятьма європейськими мовами, Емма Андіївська принципово пише тільки українською. За плечима доробок, навіть побіжний перелік якого вражає, — понад сорок збірок поезій, три романи (четвертий у роботі), кілька збірок оповідань та казок, понад сімнадцять тисяч картин, частина яких зберігається у провідних музеях світу. Свої твори письменниця видає власним коштом, часто заповначаючи в борг, а потім роздаровує студентам та викладачам вишів, бібліотекам, численним шанувальникам таланту. Вона хоче, щоб Україна мала те, чого не має ніхто. Надважливо — берегти мову, бо якщо зникне мова, то й зникне народ.

“Ці три книжки знайомлять широкий читачий загаль з унікальною представницею модерного письма в українській та сві-

товій літературі Еммою Андіївською, твори якої і надалі плануємо видавати разом з альбомом її картин”, — запевнив Генеральний директор видавництва “Фоліо” Олександр Красовицький. Він також сказав, що “видавництво має амбітне завдання — видати корпус творів сучасних українських письменників, де твори Емми Андіївської стали першою ластівкою”.

Під час презентації присутні мали змогу почути пані Емму по телефону з Мюнхена, де вона проживає. Мисткиня широко подякувала всім за велику увагу до її творчості й не тільки відповіла на запитання присутніх, а й натхненно прочитала свій найновіший сонет. Нагадаємо, що з ініціативи Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка Емма Андіївська була номінована на Національну премію України імені Тараса Шевченка, вручену їй у 2018 році. Україна нарешті гідно поцінувала неперевершений талант своєї доньки.

Олександра КАСЬЯНОВА,
Фото Валерія ПОПОВА, Ладі ЯНЧУК,
відділ зв'язків із громадськістю Інституту
філології КНУ імені Тараса Шевченка

Із появою її першої поетичної збірки критики назвали мисткиню першим українським сюрреалістом. У неї ж на це свій погляд: “сюр- і не сюр, бо сюрреалізм Емми Андіївської трошки інший, ніж загальний”. Вона в усьому особлива. “Її неймовірній енергетиці, працездатності й оптимізму незрідка заздять молоді”, — зауважила Мирослава Гнатюк, яка багато років спілкується з пані Еммою, сприяє виданню її творів на тере-

нах України. Презентоване трикнижжя Емми Андіївської в незмінно авторському художньому оформленні, як завжди, емоційне, сонячне та жанрово репрезентативне, адже складається з вибраних поетичних творів “Вілли над морем” (1951—1985), малої прози “Джалапіта” й великої прози — “Роман про добру людину”. Сюрреалістичні сюжети картин та книг можуть позмагатися з біографією пані Емми, якій 19 березня виповнилося 89. За художньо-письменницьким талантом і невтомною працею ховається непросте життя. З дитинства Емму Андіївську намагалися зламати хвороби, які завдали їй стати оперною співачкою.

Бойківське весілля — найдавніший обряд

Мирослава ОЛІЙНИК (БУЧКІВСЬКА),
член НСЖУ

Тримаю в руках розкішне видання — арт-бук “Бойківське весілля”, створене за ініціативою та проектом Олі Фреймут разом із редакторською командою (видавництво Олі Фреймут SNOWDROP, 2019). Текстову палітру створила Наталя Кібеба, збираючи спогади старожилів впродовж майже 20 років — “Я зачарувалася розповідями, які так влучно характеризують українську душу, і ми вирішили зробити книгу” (О. Фреймут). Так у тісній співпраці й народилася ця унікальна книжка.

А розпочати мені хочеться із незвичайної події — до міста Новий Розділ на Львівщині презентувати “свіженьку” книгу завітала “сама” Оля Фреймут! Недарма вона вибрала це містечко — тут народилася, закінчила “четверту” школу, а потім — Львівський університет ім. Івана Франка. Новий Розділ — гніздечко відомої нині української телеведучої, журналістки, моделі. А великої слави Олі Фреймут дав колишній неймовірно популярний проєкт “Ревізор”.

Отож, сенсаційна подія у Новому Роздолі — зустріч із знаменитою землячкою у центральній бібліотеці міста — “яблуку було ніді впасти”! На зустріч прибула також науковий співробітник Шевченківського гаю у Львові Люба Сварник, яка детально розповідала про народні традиції та унікальність костюмів. Почутим та побаченим були захоплені місцеві майстрині та знавці українського вбрання Люба Худяк, Ольга Береза, Леся Демчук та інші. Церемонію презентації провадила директор новороздільської міської бібліотечної системи, керівник літературного гуртка “Барви” Галина Приріз.

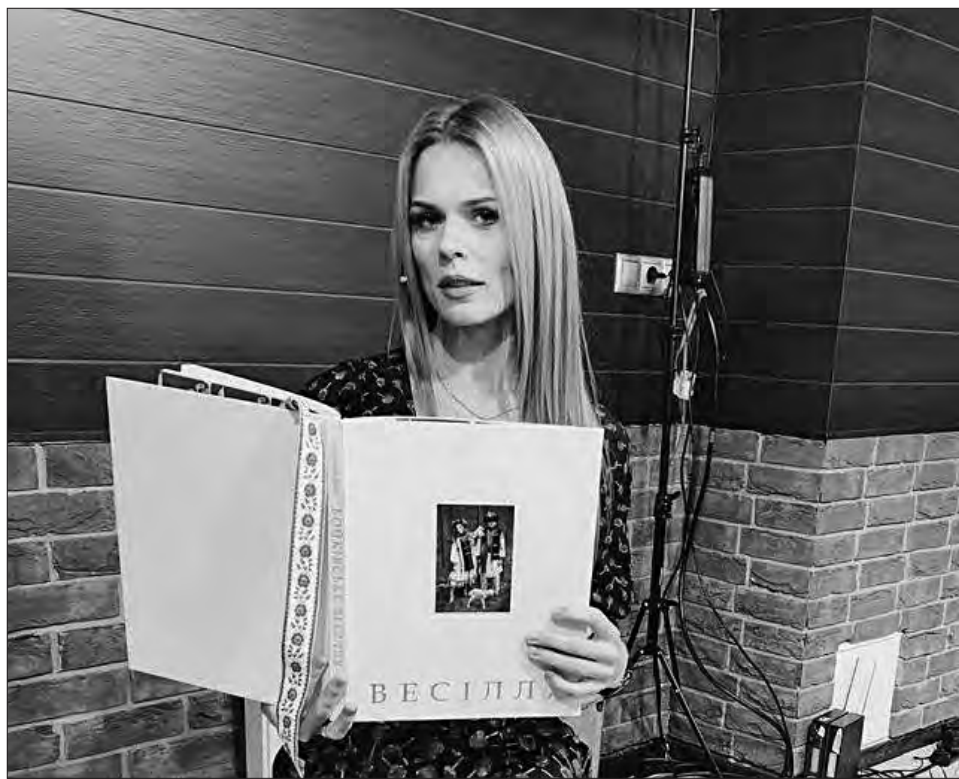
Щодо видання — це як автентична скарбничка українського народу, в якій зафіксовано давні й сучасні традиції весільного обряду. Адже весілля — один із найдавніших та найстійкіших обрядів, як прояв культури нації. “Ця книга, — читаємо у вступі, — останній шанс зафіксувати в історії прекрасні весільні звичаї українців на прикладі бойківської культури”. Бо з плином часу змінюються й обряди.

Читаючи передмову Наталі Кібеби (українською та англійською мовами), дізнаємося про зміст книжки, в якій — не тільки численні фотофакти, а й автентичне мовлення бойків у 32-х говірках! В основному це галицька частина Бойківщини, тобто сучасна Львівщина у районах: Дрогобицький,

Сколівський, Стрийський, Старосамбірський, Турківський. Також й Івано-Франківська область у Рожнятівському районі.

Авторка записувала тексти говірок, як вона їх називає, різного віку — найстаршій бойкині Олені Варигаши з села Орів Сколівського району тепер було б 112 років (записано 2004 року).

Наголошено, що важливим довірливим етапом були так звані вечорниці, на яких і знайомилися хлопці й дівчата. На вечорницях дівчата виконували якусь роботу: пряли починки (намотану на веретено пряжу), шили сорочки, вишивали, а вже пізніше долучалися хлопці. І відбувалася культурна самодіяльність... Мало хто одружувався проти волі батьків — моральні канони бойків були суворі.

Оля Фреймут зі своєю книжкою

Гортаючи сторінки книжки-альбому, бачимо цікавих людей та розглядаємо їхні колоритні різноманітні костюми. Щоб проілюструвати видання, Оля організувала реконструкцію весілля у Музеї народної архітектури і побуту (Шевченківський гай), у фотозйомці якого знялася й сама, а також родина, сусіди, знайомі. Був задіяний навіть лелека! Авторкою фотографій є Соня Плакідюк, яка впевнена, що “вийшло дуже круто!”. Хоч із костюмами було непросто: відтворювали їх трудами художниці Антоніни Белінської та керівника Музею Люби Сварник, а також використано вбрання із музейної та приватних колекцій. Частково одяг й шився. Видання “пересипане” також весільними піснями — в кожній місцевості своєю говіркою, хоч змістом подібні.

Також традиційним елементом весільного обряду є плетіння вінок із барвінку. Виплітали вінки в основному заміжні жінки, а дівчата їм допомагали. На Сколівщині, наприклад, плели з барвінка “долю” (гірлянда), яку підвішували над молодятами за весільним столом у знак щасливої долі. І ще багато цікавинок можна почерпнути з книги — і хоч вона є недешевою, та можна її знайти в бібліотеках великих міст, а також через посольства та на пряму передана українській діаспорі багатьох країн.

На жаль, все менше стає свідків тих давніх звичаїв та традицій. Та Наталя Кібеба сподівається, що “збірник надихне етнографів, фольклористів, діактологів до нових наукових пошуків і до глибшого пізнання мовно-культурного світу бойків як етнографічної групи та зацікавить широку аудиторію читачів-аматорів автентичної обрядовості та говірок”.

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА”
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом! ПЕРЕДПЛАТА—2020

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):
Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 77

на 1 місяць	19 грн 82 коп.	на півроку	107 грн 32 коп.
на 3 місяці	56 грн 86 коп.	на рік	209 грн 94 коп.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Микола ЦИМБАЛЮК

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Микола ТИМОШИК,
Георгій ФІЛІПЧУК,
Микола ЦИМБАЛЮК,
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури
Ольга ЖМУДОВСЬКА
Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Ольга ЖМУДОВСЬКА

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Прогвіти”
обов'язкове.
Індекс газети
“Слово Прогвіти” — 30617

